

بررسی سند و شاخص‌های زمینه‌ساز چشم‌انداز اقتصادی ترکیه
(۲۰۲۳ میلادی) و ایران (۱۴۰۴ شمسی (۲۰۲۵ میلادی))

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۷۶۵
اسفندماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱. وضعیت شاخص‌های زمینه‌ساز چشم‌انداز ترکیه و ایران
۳-۱.....	۱-۱. تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی
۳-۲.....	۱-۲. اندازه دولت
۳-۳.....	۱-۳. توزیع درآمد
۳-۴.....	۱-۴. بهره‌وری نیروی کار
۳-۵.....	۱-۵. بهره‌وری انرژی
۳-۶.....	۱-۶. تجارت خارجی
۳-۷.....	۱-۷. صادرات با فناوری بالا
۳-۸.....	۱-۸. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)
۳-۹.....	۱-۹. نرخ تورم
۳-۱۰.....	۱-۱۰. نرخ بیکاری
۳-۱۱.....	۱-۱۱. تحقیق و توسعه (R&D) و علم و فناوری
۳-۱۲.....	۱-۱۲. شاخص سهولت کسب و کار
۳-۱۳.....	۱-۱۳. شاخص رقابت‌پذیری
۳-۱۴.....	۱-۱۴. فضای سرمایه‌گذاری
۳-۱۵.....	۱-۱۵. شاخص حقوق مالکیت
۳-۲۱.....	۲. چشم‌انداز اقتصادی ترکیه، سال ۲۰۲۳
۳-۲۱-۱.....	۲-۱. پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست از رشد اقتصادی ترکیه
۳-۲۱-۲.....	۲-۲. پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست از محیط کسب و کار ترکیه
۳-۲۱-۳.....	۲-۳. چشم‌انداز صادرات و تجارت خارجی
۳-۲۱-۴.....	۲-۴. چشم‌انداز اشتغال
۳-۲۱-۵.....	۲-۵. چشم‌انداز سیاست‌های مالی دولت
۳-۲۱-۶.....	۲-۶. چشم‌انداز سیاست‌های درآمدی
۳-۲۱-۷.....	۲-۷. چشم‌انداز سیاست‌های پولی
۳-۲۱-۸.....	۲-۸. چشم‌انداز هزینه‌های عمومی و سرمایه‌گذاری
۳-۲۱-۹.....	۲-۹. سایر بخش‌های چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه
۳-۲۸.....	۳. کُند شدن اقتصاد ترکیه متأثر از بحران مالی و اقتصاد جهانی
۳-۲۹.....	جمع‌بندی
۳-۳۱.....	منابع و مآخذ

بررسی سند و شاخص‌های زمینه‌ساز چشم‌انداز اقتصادی ترکیه (۲۰۲۳ میلادی) و ایران (۱۴۰۴ شمسی (۲۰۲۵ میلادی))

چکیده

براساس سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، تا سال ۱۴۰۴ ایران باید به رتبه اول اقتصادی، علمی و فناوری در منطقه برسد. رسیدن به این جایگاه نیازمند رصد و تحلیل وضعیت رشد و توسعه اقتصادی رقبای منطقه‌ای است. یکی از رقبای مهم ایران در منطقه، کشور ترکیه است که در دهه اخیر پیشرفت‌های قابل توجهی در اقتصاد داشته است. هدف این گزارش بررسی مقایسه‌ای مهمترین شاخص‌های اقتصادی ترکیه و ایران با تأکید بیشتر بر محیط کسب‌وکار و همچنین معرفی چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه و مقایسه آن با چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران است.

مقایسه وضعیت شاخص‌های زمینه‌ساز دستیابی به چشم‌انداز اقتصادی ترکیه و ایران نشان می‌دهد، در شاخص‌های رشد اقتصادی، بهره‌وری، نرخ تورم، سرمایه‌گذاری خارجی، سهولت کسب‌وکار، رقابت‌پذیری، حقوق مالکیت، فضای سرمایه‌گذاری و صادرات صنایع با دانش فنی پیشرفته، ترکیه به‌عنوان رقیب اصلی ایران در حوزه سند چشم‌انداز، نسبت به ایران وضعیت بهتری دارد. در برخی زمینه‌ها نیز همچون رشد علم و فناوری، بهره‌وری نیروی کار و توزیع درآمد، ایران نسبتاً دارای وضعیت بهتری است.

در بخش دوم این مطالعه محورهای سند چشم‌انداز ترکیه در سال ۲۰۲۳ میلادی تشریح و بررسی شده است. براساس این چشم‌انداز در سال ۲۰۲۳ ترکیه یکی از ده اقتصاد برتر جهان، دارای تولید ناخالص داخلی حدود ۲ هزار میلیارد دلاری، صادرات ۵۰۰ میلیارد دلاری و نرخ تورم و نرخ بهره تک‌رقمی خواهد بود. مقایسه متن سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران با سند چشم‌انداز ترکیه نشان می‌دهد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۴ شمسی) نسبت به سند چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه، از نظر محتوا، واجد ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی است، ولی از نظر شکل، بیشتر به کیفیت‌ها تمرکز کرده درحالی که سند چشم‌انداز ترکیه واجد کمیت‌های مشخص و صریح است. کمی بودن سند چشم‌انداز جمهوری ترکیه این امکان را برای سیاست‌گذاران، مجریان و ناظران پارلمانی ترکیه فراهم می‌کند تا برای اجرا و نظارت بر تحقق اهداف این سند بتوانند اهداف کمی سال ۲۰۲۳ را به کمیت‌های خردتر و در مقاطع کوچک‌تر تقسیم کنند.

نتیجه بررسی این مطالعه از روند گذشته شاخص‌ها حاکی از آن است در بسیاری از حوزه‌ها دستیابی به اهداف چشم‌انداز ترکیه با فرض ادامه روند موجود برای این کشور دور از انتظار نیست. در مقابل، عملکرد کلان اقتصادی ایران صرف‌نظر از برخی پیشرفت‌های صورت گرفته، در مجموع حاکی از آن است که دستیابی به اهداف

چشم‌انداز ۱۴۰۴ با لحاظ گذشت تقریباً نیمی از راه، امری بسیار دشوار و نیازمند تلاش بسیار بیشتری است.

مقدمه

تدوین چشم‌انداز برای دستیابی به وضعیت مطلوب در شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی یکی از راهبردهایی است که توسط کشورهای مختلف مورد توجه قرار می‌گیرد. این چشم‌انداز عموماً وضعیت آرمانی یک کشور را در قالب شاخص‌ها و سنجه‌های کمی و کیفی به تصویر می‌کشد. جایگاه اقتصادی یک کشور در عرصه بین‌الملل و منطقه یکی از محورهای مهم چشم‌انداز توسعه اقتصادی محسوب می‌شود که میزان دستیابی به این چشم‌انداز باید در مقایسه با وضعیت پیشرفت سایر کشورهای منطقه مورد ارزیابی قرار گیرد.

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی موضوعاتی مانند رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، برخورداری از دانش پیشرفته، توانایی در تولید علم و فناوری، سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی و تعامل سازنده و مؤثر با جهان مورد تأکید قرار گرفته است که پایش روند تغییر این متغیرها و مقایسه آنها با کشورهای منطقه از الزامات دستیابی به اهداف چشم‌انداز است.

ترکیه از ابتدای اجرای اولین برنامه تنظیم ساختاری در دهه ۱۹۸۰، به اصلاحات ساختاری با هدف خصوصی‌سازی بازار، کاهش یارانه‌های کشاورزی، رفع موانع تجاری و ایجاد زمینه ورود به اقتصاد جهانی اقدام کرده است. ترکیه در سال ۲۰۰۴ برنامه خود مبنی بر خصوصی‌سازی بخش وسیعی از صنایع شامل دخانیات، فرآوری شکر، ارتباطات و انرژی را اعلام کرده است.

اقتصاد ترکیه در دهه ۱۹۹۰ دوران سختی را گذراند. با این حال، ثبات اقتصادی ناشی از اصلاحات ساختاری پس از بحران سال ۲۰۰۱، باعث شده است که ترکیه یکی از موفق‌ترین عملکردهای رشد را در جهان داشته باشد. در میان تحولات فناوری، اقتصادی و سیاسی جهان، رتبه خود در رشد اقتصادی را بالا برد.

توسعه سریع اقتصادی در کشورهای شرق آسیا و حفظ شرایط رقابتی اتحادیه اروپا، موقعیت جغرافیایی ترکیه را مهم کرده است. ترکیه در مقایسه با کشورهای همسایه خود از صنعتی پویا و زیرساخت‌های خدماتی مناسب و بازارهای گسترده و جوان که به‌طور کلی مطابق با روند مصرف در اتحادیه اروپا می‌باشد، برخوردار است. این ویژگی‌ها ترکیه را به مرکز جذبی برای سرمایه‌گذاران خارجی تبدیل کرده است.

این گزارش به بررسی چشم‌انداز ترکیه در سال ۲۰۲۳ و روند متغیرهای کلان اقتصادی در راستای رسیدن به چشم‌انداز این کشور و مقایسه آن با روند متغیرهای کلان اقتصادی و چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری

اسلامی ایران می‌پردازد. ابتدا وضعیت شاخص‌های کلان اقتصادی ترکیه و ایران مرور می‌شود و سپس اجزای چشم‌انداز ترکیه در افق ۲۰۲۳ تشریح و بررسی می‌شود.

۱. وضعیت شاخص‌های زمینه‌ساز چشم‌انداز ترکیه و ایران

۱-۱. تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی^۱

اقتصاد ترکیه در دهه گذشته دارای رشد اقتصادی پایدار با متوسط رشد تولید ناخالص داخلی ۵ درصد بوده است.^۲ این کشور دارای اقتصادی پویا با آینده روشن است به‌طوری که انتظار می‌رود در طول سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۷ با متوسط رشد سالیانه ۵/۲ درصد به‌عنوان کشور دارای بیشترین سرعت رشد اقتصادی در بین کشورهای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) باشد.^۳ بخش خدمات، صنعت و کشاورزی به‌ترتیب ۶۸، ۲۳ و ۹ درصد از اقتصاد ترکیه را تشکیل می‌دهند که بخش خدمات بیشترین سهم را در این کشور داراست. بخش خصوصی در این کشور با داشتن ۱۵۳ میلیارد دلار ارزش صادرات، بخشی فعال و رشدیافته است که در بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲، به میزان ۳۲۵ درصد رشد داشته است.^۴ تولید ناخالص داخلی واقعی ترکیه بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۰ بیش از ۵۰ درصد رشد داشته است. درآمد سرانه ترکیه به‌دنبال افزایش قابل ملاحظه تولید ناخالص داخلی، رشد خوبی را تجربه کرده است. براساس شاخص برابری قدرت خرید، بین سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۰ متوسط تولید ناخالص داخلی سرانه ۱۱,۹۰۰ دلار بوده است.

ترکیه از نظر ترتیبات نهادی مناسب جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی در وضعیت مطلوبی قرار دارد، به‌طوری که در دهه گذشته بالغ بر ۱۲۳ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری داشته است که در سال ۲۰۱۲ به‌عنوان سیزدهمین کشور از نظر جذابیت سرمایه‌گذاری خارجی شناخته شده است.^۵ مهمترین مشخصه‌های کلان اقتصادی ترکیه عبارت است از:

- در بین کشورهای جهان، رتبه شانزدهم را از نظر تولید ناخالص داخلی داراست.
  - در بین کشورهای اروپایی رتبه پنجم را از نظر تولید ناخالص داخلی داراست.
  - از نظر سرعت نرخ رشد اقتصادی، سومین کشور دنیا محسوب می‌شود.
  - نرخ رشد پیش‌بینی شده برای سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۴، ۵ درصد است.
- در نمودار ۱ روند نرخ رشد اقتصادی کشور ترکیه در مقایسه با کشور ایران نشان داده شده است.

1. <http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/Pages/10Reasons.aspx>

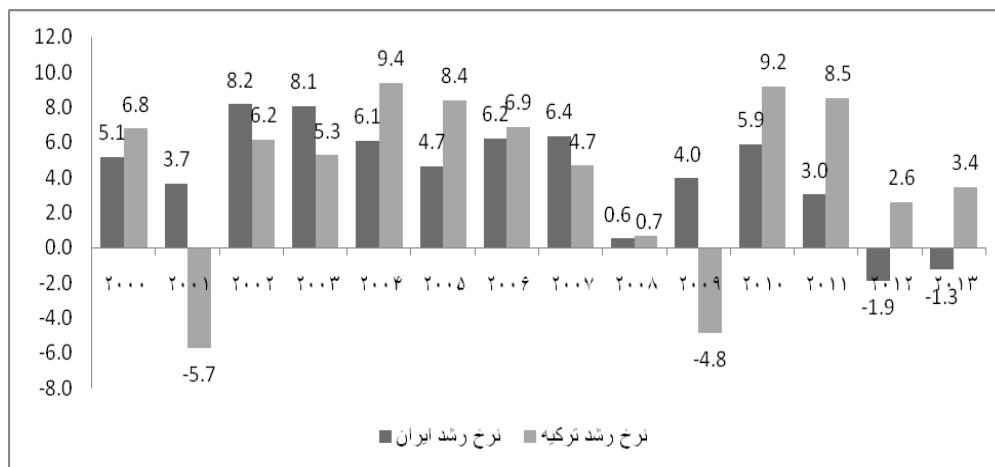
2. TurkStat, 2013.

3. OECD Economic Outlook No. 91

4. TurkStat, 2013.

5. Ibid.

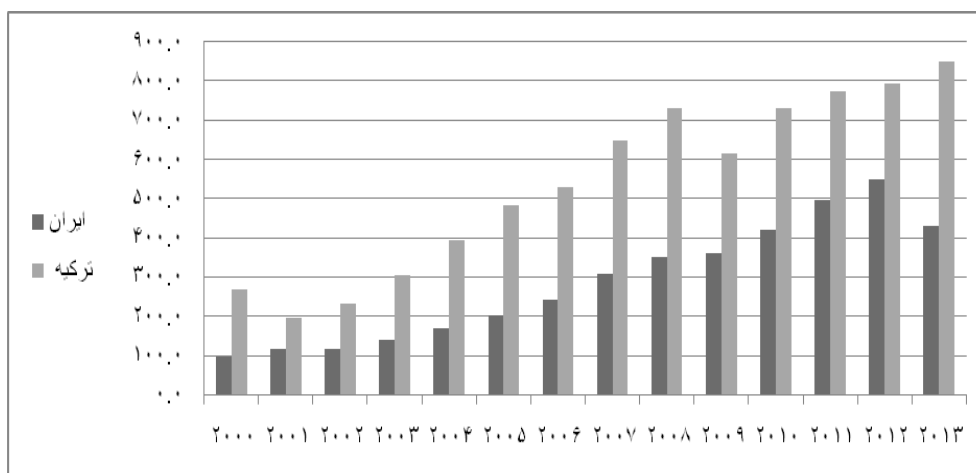
نمودار ۱. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت

Source: International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook, 2013.

(میلیارد دلار)

نمودار ۲. تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری

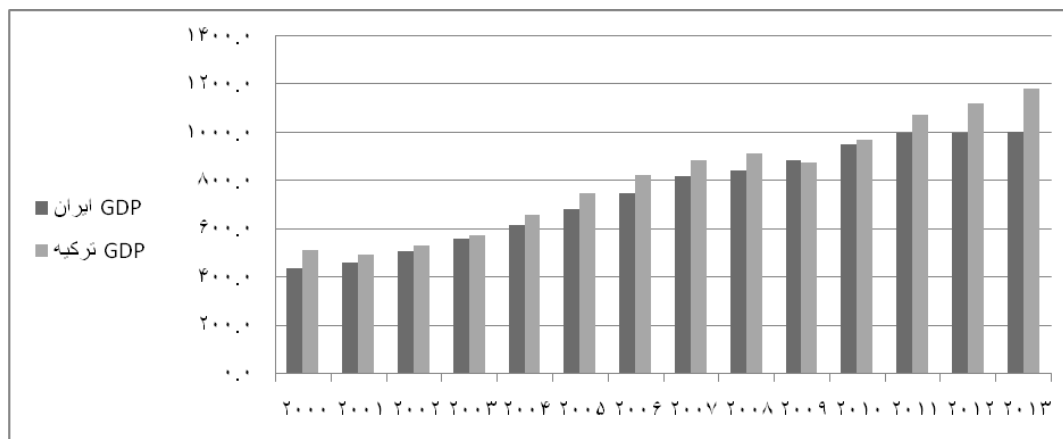

Source: Ibid.

در نمودار ۲ روند تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری و در نمودار ۳ همین آمار براساس برابری قدرت خرید (PPP) نشان داده شده است. با ملاک قرار دادن برابری قدرت خرید، تولید ناخالص داخلی ایران و ترکیه فاصله چندانی با یکدیگر ندارند و براساس رتبه‌بندی صورت گرفته توسط صندوق بین‌المللی پول ایران رتبه ۱۷ و ترکیه رتبه ۱۶ را داراست. هرچند براساس داده‌های نمودار، از سال ۲۰۰۹ فاصله تولید ناخالص داخلی ترکیه براساس PPP با ایران در حال افزایش است.

نمودار ۳. تولید ناخالص داخلی، براساس برابری قدرت خرید (PPP) (میلیارد دلار، جاری بین‌المللی)

Source: Ibid.

بالا بودن رشد اقتصادی ترکیه طی دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۲ باعث شده تا شکاف تولید ناخالص داخلی به قیمت دلار ثابت ۲۰۰۵ بین ایران و ترکیه، از رقم حدود ۲۹۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ میلادی (۱۳۸۴ شمسی) به حدود ۳۹۲/۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ افزایش یابد و باعث شود تا برای رسیدن ایران به هدف سند چشم‌انداز (جایگاه برتر منطقه) تلاش بیشتری لازم باشد. شکاف تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری نیز همین روند را داشته است. محاسبه شکاف تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید (PPP) به قیمت ثابت ۲۰۰۵ و جاری نیز نشان می‌دهد که شکاف تولید ایران با ترکیه نیز طی سال‌های اخیر بیشتر شده است. براساس شاخص تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید (PPP) به قیمت ثابت ۲۰۱۱ تفاوت تولید ایران با ترکیه در سال ۲۰۰۵ میلادی (۱۳۸۴ شمسی) حدود ۱۰۸ میلیارد دلار بوده که شکاف مذکور تشدید شده و به میزان ۲۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ (۱۳۹۱ شمسی) رسیده است. براساس این شاخص نیز تداوم ادامه شرایط فعلی اقتصاد ایران در سال‌های آینده، کشور را در رسیدن به هدف رتبه اول منطقه به‌لحاظ حجم تولید، با چالش‌های بیشتری مواجه خواهد کرد.

محاسبه شکاف تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید (PPP) به قیمت ثابت ۲۰۰۵ و قیمت جاری نیز نشان می‌دهد که شکاف تولید ایران با ترکیه طی سال‌های اخیر بیشتر شده است. براساس شاخص تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید (PPP) به قیمت ثابت ۲۰۱۱ تفاوت تولید ایران با ترکیه در سال ۲۰۰۵ میلادی (۱۳۸۴ شمسی) حدود ۱۰۸ میلیارد دلار بوده که شکاف مذکور تشدید شده و به میزان ۲۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ (۱۳۹۱ شمسی) رسیده است. براساس این شاخص نیز تداوم شرایط فعلی اقتصاد ایران در سال‌های آینده، دستیابی به هدف رتبه اول منطقه به‌لحاظ حجم تولید را مشکل‌تر خواهد ساخت.^۱

۱. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست‌جمهوری، «گزارش عملکرد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در دوره (۱۳۸۴-۱۳۹۱) و الزام‌های تحقق آن در سال‌های باقیمانده»، تدوین‌کنندگان علیرضا فرهادی‌کیا و علاءالدین ازوجی، تیرماه ۱۳۹۳.

جدول ۱. تفاوت تولید ایران با کشور ترکیه در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۱۲ (درصد)

شخص	تفاوت	۲۰۰۵	۲۰۱۲
تولید ناخالص داخلی برحسب برابری قدرت خرید (PPP) (به قیمت ثابت ۲۰۱۱ و میلیارد دلار)	تفاوت ایران با ترکیه	۱۰۸/۰	۲۰۰/۱
تولید ناخالص داخلی ایران (به قیمت ثابت ۲۰۰۵ و میلیارد دلار)	تفاوت ایران با ترکیه	۲۹۱/۰	۳۹۲/۹

در کنار مقیاس تولید ناخالص داخلی باید به وضعیت تولید سرانه دو کشور نیز توجه نمود. چراکه بدون درنظر گرفتن تولید سرانه و همچنین تعدیل آن براساس برابری قدرت خرید نمی‌توان ارزیابی درستی از اقتصاد یک کشور در زمینه GDP ارائه نمود. در دو جدول زیر تولید سرانه ایران و ترکیه برحسب برابری قدرت خرید (PPP) و قیمت‌های ثابت ۲۰۱۱ و ۲۰۰۵ نشان داده شده است.

جدول ۲. مقایسه تولید سرانه برحسب برابری قدرت خرید (PPP) و قیمت ثابت ۲۰۱۱ ایران و ترکیه (دلار)

کشور/سال	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۲	متوسط رشد سالیانه ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۱۳۱۸۸	۱۵۷۰۵	۱۵۴۶۱	۲/۴
ترکیه	۱۵۲۵۲	۱۶۷۵۸	۱۸۱۶۷	۳/۱

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org).

جدول ۳. مقایسه تولید سرانه برحسب برابری قدرت خرید (PPP) و قیمت ثابت ۲۰۰۵ ایران و ترکیه

(دلار)

کشور/سال	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۲
ایران	۲۷۳۷	۳۲۵۹	۳۲۰۹
ترکیه	۷۱۳۰	۷۸۳۴	۸۴۹۳

مأخذ: همان.

۲-۱. اندازه دولت

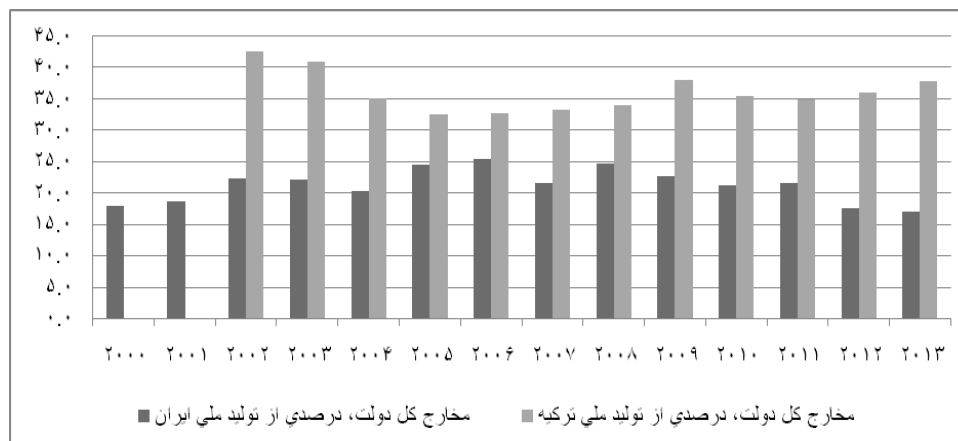
برای حجم و اندازه دولت شاخص‌های مختلفی تعریف شده است. معیار مرسوم برای ارزیابی اندازه دولت (و سنجش تأثیر آن بر اقتصاد)، مصرف کل دولت تقسیم بر تولید ناخالص داخلی است^۱ که آمار و اطلاعات آن در مجموعه آماری بانک جهانی وجود دارد. مطابق این آمار در سال ۲۰۱۲، ایران با داشتن سهم ۹/۸ درصد در میان ۲۱ کشور منطقه در رتبه ۱۸ قرار دارد. به عبارت دیگر، اندازه دولت با این شاخص در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز پایین بوده و جایگاه پایین‌تری نسبت به ترکیه (۱۴/۸ درصد) دارد. در عین حال در طی سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۲، نسبت مخارج نهایی مصرفی دولت به تولید در اقتصاد ایران در حدود ۱۱/۹ درصد می‌باشد.

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، رشد اندازه واقعی دولت، شماره مسلسل ۱۲۸۴۴، ۱۳۹۱.

نمودار ۴. اندازه دولت، درصد مخارج کل دولت به تولید ناخالص داخلی در ترکیه و ایران

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org).

شاخص دیگر معرف اندازه دولت، سهم مجموع هزینه‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری دولتی از کل تولید ناخالص داخلی می‌باشد که آمار و اطلاعات آن در مجموعه آماری صندوق بین‌المللی پول وجود دارد. مطابق این آمار در سال ۲۰۱۲ ایران با داشتن سهم ۱۵/۳ درصد در میان ۲۳ کشور (که آمار آنها وجود دارد) در رتبه ۲۱ قرار دارد. در سال ۲۰۱۲ شاخص مذکور به دلیل مشکلات به وجود آمده برای درآمدهای دولت عمده‌تاً به دلیل تحریم‌ها کاهش قابل توجهی نسبت به سال ۲۰۱۰ داشته است. به عبارت دیگر، اندازه دولت با این شاخص در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز پایین بوده و جایگاه پایین‌تری حتی نسبت به کشورهای رقیب دارد. شاخص یاد شده برای کشور ترکیه ۳۶/۳ درصد بوده است. در این سال کشور عراق به دلیل شرایط حاکم بر اقتصاد این کشور و دوره بازسازی اقتصادی پس از جنگ، بیشترین سهم را (۴۳/۳ درصد) داشته و در مکان اول در میان کشورهای حوزه سند چشم‌انداز می‌باشد.

در ایران اتکای بودجه دولت به درآمدهای باثبات از جمله مالیات و کاهش سهم اعتبارات هزینه‌ای تأمین شده از محل درآمدهای نفتی همواره از جمله دغدغه‌های سیاست‌گذاران اقتصادی کشور بوده است. در مجموع نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی ایران در دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۲ به طور متوسط ۶/۲ درصد بوده است. این نسبت در سال ۲۰۰۵ حدود ۵/۵ درصد بود. این شاخص با نوسان‌هایی به حدود ۵/۹ درصد در سال ۲۰۱۰ و ۶/۲ درصد در سال ۲۰۱۲ رسیده است. به لحاظ این شاخص کشورهای رقیب اقتصاد ایران شامل ترکیه، پاکستان و مصر وضعیت بهتری نسبت به ایران داشته‌اند. در سال ۲۰۱۲ نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در کشور ترکیه ۲۰/۴ درصد بوده است. به طوری که عمده کشورهای منطقه که از نسبت بالایی از مالیات به تولید برخوردارند همواره کشورهای غیرنفتی‌اند.^۱

۱. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، تیرماه ۱۳۹۳.

۳-۱. توزیع درآمد

توزیع عادلانه درآمد و تولید که با شاخص‌ها و ضرایب مختلفی همچون ضریب جینی نشان داده می‌شود می‌تواند معرف شاخص عدالت اجتماعی باشد، که میزان آن از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند. ضریب جینی از شاخص‌های مهم اندازه‌گیری نابرابری توزیع درآمد می‌باشد. اندازه این شاخص بین صفر (معرف جامعه‌ای با برابری کامل توزیع درآمد) و یک (نمایانگر عدم برابری توزیع درآمد در جامعه) تغییر می‌کند. بنابراین هرچه ضریب مذکور به طرف یک نزدیک باشد حکایت از نابرابری و توزیع ناعادلانه درآمد در جامعه دارد و برعکس. آمارها نشان می‌دهد که ایران در سال ۲۰۰۵ هرچند از نظر تولید سرانه از کشور ترکیه عقب‌تر است، ولی از نظر ضریب جینی در وضعیت بهتری قرار داشته است. با توجه به آمار بانک جهانی، توزیع درآمد در کشورهای دیگر منطقه شامل افغانستان، قزاقستان، پاکستان، مصر، ارمنستان، آذربایجان، اردن و قرقیزستان بهتر از ایران و ترکیه بوده است.

ضریب جینی ایران در سال ۲۰۰۵ برابر با ۰/۴۰۲۳ بوده که این شاخص در مقایسه با رقم ۰/۴۲۵۶ مربوط به ترکیه بهتر است. اما در سال‌های بعد روند بهبود توزیع درآمد در هر دو کشور سریع بوده، ولی در عین حال اختلاف ضریب جینی ترکیه در سال ۲۰۱۰ نسبت به ۲۰۰۵ حدود ۰/۰۲۵۳ واحد بهبود یافته در حالی که میزان بهبود ضریب جینی برای ایران حدود ۰/۰۰۹۵ واحد بوده است. البته همچنان ایران در سال ۲۰۱۰ از نظر ضریب جینی بهتر از ترکیه می‌باشد (جدول ۳). براساس آخرین آمار موجود ضریب جینی ترکیه از رقم ۰/۴۲۵۶ در سال ۲۰۰۵ به رقم ۰/۴۰۰۳ در سال ۲۰۰۸ کاهش یافته است. این در حالی است که ضریب جینی ایران از رقم ۰/۴۰۲۳ در سال ۲۰۰۵ به رقم ۰/۳۹۲۸ در سال ۲۰۱۰ کاهش یافته است. از میزان ضریب جینی مربوط به کشور ترکیه در سال ۲۰۱۱ اطلاعی در دست نیست، اما اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها در اواخر سال ۲۰۱۰ بر توزیع درآمد سال ۲۰۱۱ تأثیر مثبت داشته و ضریب جینی در سال ۱۳۹۰ بهبود یافته و به ۰/۳۷۴۰ کاهش یافته است. البته در سال ۱۳۹۱ به دلیل بالا رفتن نرخ تورم و کاهش رشد اقتصادی، ضریب جینی اندکی بدتر شده و براساس آمارهای بانک مرکزی به رقم ۰/۳۸۷۴۸ رسیده که حاکی از بدتر شدن توزیع درآمد می‌باشد.

جدول ۴. مقایسه ضریب جینی ایران و ترکیه در سال‌های منتخب

کشور/سال	۲۰۰۵	۲۰۰۸	۲۰۱۰
ایران	۴۰/۲۳	۳۸/۵۹	۳۸/۱۳
ترکیه	۴۲/۵۶	۳۸/۹۵	۴۰/۰۳

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org)

۴-۱. بهره‌وری نیروی کار

بهره‌وری یکی از عوامل مهم رشد اقتصادی در کشورها محسوب می‌شود. براساس آمار بانک جهانی در سال ۱۳۸۴ (۲۰۰۵)، هر شاغل ایرانی ۱۵۸۹۳ دلار (به قیمت‌های ثابت ۱۹۹۰) تولید کرده که این شاخص با رشد متوسط سالیانه ۲/۱ درصد به ۱۸۸۰۲ دلار به‌ازای هر شاغل در ۱۳۹۱ (۲۰۱۲) افزایش یافته است. با توجه به اینکه متوسط رشد سالیانه بهره‌وری نیروی کار طی این دوره برای کشور ترکیه ۱/۶ درصد بوده می‌توان گفت بهره‌وری نیروی کار ایران بالاتر از ترکیه بوده است.

۵-۱. بهره‌وری انرژی

بهره‌وری انرژی در سطح کل اقتصاد از تقسیم تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت بر کل مصرف نهایی انرژی به‌دست می‌آید و بیانگر آن است که به‌طور متوسط به‌ازای هر واحد انرژی مصرفی چه مقدار کالا و خدمت در کشور تولید شده است. به‌طور کلی ایران به‌لحاظ این شاخص جایگاه خوبی در میان کشورهای منطقه نداشته و بهبودی هم طی سال‌های گذشته حاصل نشده است. شاخص بهره‌وری انرژی در سال ۲۰۰۵ حدود ۵/۴ دلار برحسب برابری قدرت خرید بوده است که علیرغم بهبود حدود ۰/۳ واحدی در سال ۲۰۱۱ به‌دلیل رشد سریع‌تر کشورهای دیگر از جایگاه کشور در منطقه در این سال کاسته شده است. در این دوره همه کشورهای رقیب ایران شامل ترکیه، عربستان، مصر و پاکستان افزایش بهره‌وری انرژی بالاتری نسبت به ایران داشته‌اند.

جدول ۵. تولید ناخالص داخلی (برحسب PPP به قیمت ثابت ۲۰۱۱) به‌ازای هر واحد انرژی مصرف

شده (هرکیلوگرم نفت خام) ایران و ترکیه در سال‌های منتخب

کشور/سال	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۱
ایران	۵/۴	۵/۶	۵/۷
ترکیه	۱۲/۲	۱۱/۵	۱۱/۷

مأخذ: همان.

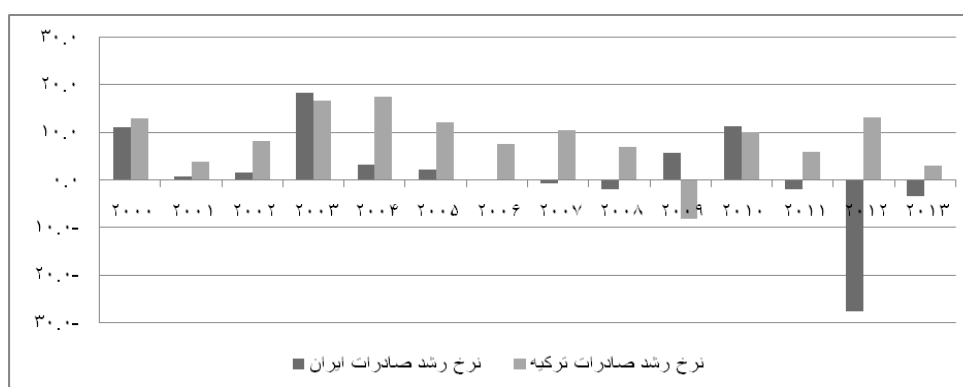
۶-۱. تجارت خارجی

از دهه ۱۹۸۰ سیاست تجارت خارجی ترکیه رویکرد صادرات‌محور و رشد اقتصادی برون‌نگر به‌خود گرفت. بنابراین در این سازوکار، ترکیه تصمیم به پیوستن به جمع کشورهای دارای اقتصاد باز را اتخاذ کرد. در پی ارتباط ترکیه با اتحادیه گمرکی اروپا، با اینکه یکی از کشورهای نوظهور در عرصه اقتصاد بین‌الملل بود، ولی توانست نسبت به شرکای خود انطباق زیادی را با سیاست‌های آزاد تجاری برقرار کند. تا جایی که درجه باز بودن اقتصاد ترکیه، که با نسبت حجم تجاری به تولید ناخالص داخلی محاسبه

می‌شود، توانست به‌طور قابل ملاحظه‌ای تغییر کرده و از ۳۰/۶ درصد در سال ۱۹۹۴ به ۴۰/۷ درصد در سال ۲۰۱۰ برسد.^۱

تغییر مهمی که در سال‌های اخیر در ساختار تجارت خارجی ترکیه رخ داده است، افزایش واردات کالاهای واسطه‌ای بخش تولید (بجز نفت و گاز طبیعی) است. افزایش قیمت کالاهای بین‌المللی، تغییر در ترکیب بخشی از صادرات و افزایش نرخ ارز و همچنین افزایش سرمایه‌گذاری و صادرات از جمله مؤلفه‌های مؤثر در این افزایش بودند.

نمودار ۵. نرخ رشد صادرات کالاها و خدمات (درصد تغییر)

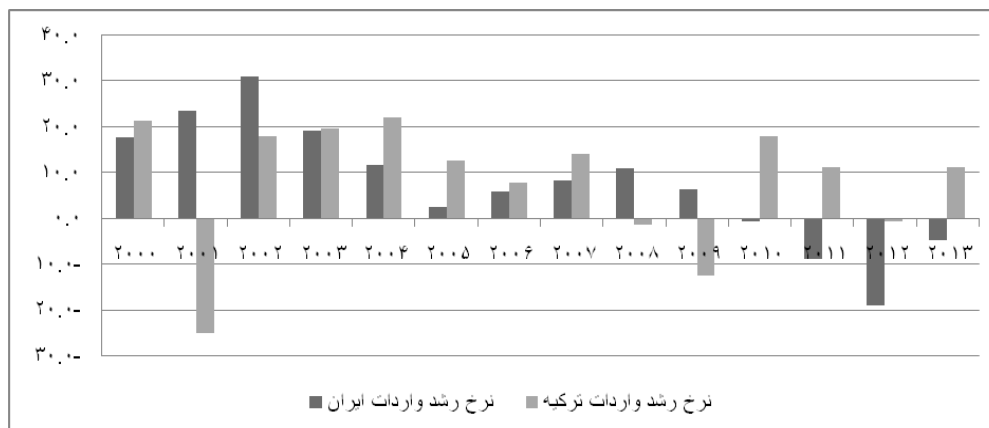
مأخذ: همان.

نرخ رشد صادرات و واردات کالاها و خدمات ترکیه در مقایسه با ایران در نمودارهای ۵ و ۶ قابل مشاهده هستند. همان‌طور که مشخص است در سال ۲۰۰۹ در پی ایجاد بحران مالی نرخ‌های رشد صادرات و واردات ترکیه هر دو منفی شده‌اند. به‌طوری که صادرات و واردات به‌ترتیب در این سال با ۲۲/۶ و ۳۰/۲ درصد کاهش مواجه شدند. نرخ رشد صادرات و واردات ایران نیز در چند سال اخیر منفی شده است.

1. WTO, Trade Policy Review of Turkey, 2012, P.32.

نمودار ۶. نرخ رشد واردات کالاها و خدمات (درصد تغییر)

مأخذ: همان.

جدول ۶. تراز تجاری (صادرات - واردات) ترکیه و ایران در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۴ (میلیون دلار)

تراز تجاری	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ترکیه	-۴۳,۲۹۷	-۵۴,۰۴۱	-۶۲,۷۹۰	-۶۹,۹۳۶	-۳۸,۷۸۵	-۷۱,۶۶۱	-۱۰۵,۹۳۴	-۸۴,۰۸۳
ایران	-۲۹,۳۴۳	-۲۷,۴۲۸	-۳۰,۵۹۸	-۳۹,۹۴۴	-۳۰,۶۰۵	-۳۱,۹۸۳	-۲۶,۹۰۶	—

مأخذ: سازمان توسعه تجارت ایران، گزارش تجارت خارجی ایران در سال ۲۰۱۱.

http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=104

جدول ۷. آمار صادرات و واردات ایران با ترکیه

عنوان	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹
صادرات به ترکیه (ارزش دلاری)	۱,۴۷۷,۷۲۹,۳۵۵	۱,۴۳۱,۰۹۹,۲۱۰	۱,۰۵۵,۸۳۴,۹۴۶
سهم از کل صادرات ایران	۴/۵۴	٪/۲۳	٪/۳۰
واردات از ترکیه (ارزش دلاری)	۴,۵۵۱,۱۴۶,۳۳۸	۳,۳۱۳,۵۵۱,۷۱۶	۳,۹۹۵,۷۷۳,۳۶۳
سهم از کل واردات ایران	۶/۶۹	٪/۳۶	٪/۳۰
تراز بازرگانی با ترکیه	-۳,۰۷۳,۴۱۶,۹۸۳	-۱,۸۸۲,۴۵۲,۵۰۶	-۲,۹۳۹,۹۳۸,۴۱۷

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

در جداول ۶ و ۷ به ترتیب تراز تجاری ایران و ترکیه و حجم رابطه تجاری ایران با این کشور قابل مشاهده است. همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد ترکیه همانند ایران دارای کسری تجاری است که البته میزان کسری تجاری ترکیه بیشتر از ایران است.^۱

در جدول ۷ نماگرهای مربوط به رابطه تجاری کشورمان با ترکیه نشان داده شده است. حجم و

۱. ذکر این نکته نیز ضروری است که مقایسه تجارت خارجی ایران با ترکیه باید با در نظر داشتن وضعیت تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران صورت پذیرد.

درصد صادرات به ترکیه و واردات از این کشور در این جدول نشان داده شده است. سهم واردات از ترکیه از کل واردات ایران بیشتر از سهم صادرات به ترکیه از کل صادرات ایران است. همچنین تراز تجاری ایران با ترکیه منفی بوده است به‌طوری که مبادله بازرگانی با ترکیه در سال ۱۳۹۱ بیش از ۳ میلیارد دلار کسری داشته است.

۷-۱. صادرات با فناوری بالا

یکی از مؤلفه‌های مهم در حوزه صادرات یک کشور، سهم بالای صادرات با دانش فنی پیشرفته از کل صادرات است که هرچه این سهم بالا باشد نشان‌دهنده توسعه صادرات مبتنی بر دانش فنی و تولید فناورانه و پرهیز از صادرات کالاها و مواد خام است.

سهم صادرات بخش‌های فناوری محور در کل صادرات ترکیه نسبت به کشورهای اتحادیه اروپا کمتر است. در سال ۲۰۰۶ سهم صادرات محصولات با فناوری بالا ۲۸/۹ درصد از کل صادرات بوده است که این سهم در سال ۲۰۱۰ به ۲۹/۸ درصد با ارزش ۳۴ میلیارد دلار افزایش پیدا کرده است.^۱ نسبت صادرات محصولات صنعتی با دانش فنی پیشرفته از کل صادرات صنعتی در ایران از سال ۱۳۸۴ روند نزولی داشته به‌گونه‌ای که از حدود ۱/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۰/۷۳ درصد در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته است و در پایان هفت‌ماهه نخست سال ۱۳۹۳ در نقطه ۰/۵۶ درصد متوقف شده است. در سال ۱۳۷۹ درحالی که سهم محصولات صنعتی با فناوری بالا از کل صادرات صنعتی کشور، حدود ۰/۶ درصد بود، این سهم به بیش از ۱/۵ درصد در سال ۱۳۸۴ رسید؛ به‌عبارتی سهم صادرات محصولات صنعتی با فناوری بالا از سال ۱۳۷۹ تا سال ۱۳۸۴، سالیانه به‌طور متوسط ۱۹/۸ درصد رشد داشته است، اما از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۲، تقریباً این سهم همواره در حال تنزل بوده به‌گونه‌ای که این سهم در سال ۱۳۹۲ به حدود ۰/۷ درصد رسیده است.^۲

صادرات صنایع با دانش فنی پیشرفته (های‌تک) در ایران دارای وضعیت مناسبی نبوده و با ادامه این روند، چشم‌انداز خوبی برای این صنایع متصور نیست، به‌ویژه اینکه صنایع های‌تک از دو مشکل اساسی پایین بودن حجم صادرات و روند نزولی سهم آن و ازسوی دیگر فقدان تنوع و همچنین تمرکز بیش از ۸۰ درصد ارزش آن به یک نوع محصول خاص مانند تولید دارو رنج می‌برد.^۳

نسبت صادرات های‌تک به کل صادرات صنعتی در ترکیه نسبت به ایران از وضعیت نسبتاً بهتری برخوردار است، ولی هرچند این نسبت برای ترکیه نیز بالا نیست. به‌عنوان مثال در بین کشورهای EU-

1. Ibid, p.36.

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن، «سهم صنایع با فناوری بالا (های‌تک) در اقتصاد ایران»، شماره مسلسل ۱۴۰۴، آذرماه ۱۳۹۳.

۳. همان.

28 میانگین این نسبت ۱۵/۴ درصد است که نشان می‌دهد هر دو کشور ترکیه و ایران فاصله زیادی را با کشورهای موفق در صادرات با فناوری بالا دارند.

جدول ۸. مقایسه نسبت صادرات با فناوری بالا (های تک) به کل صادرات صنعتی در ترکیه و ایران

صادرات های تک (درصدی از صادرات صنعتی)	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳
ترکیه ^۱	-	۱/۵	۱/۵	۱/۷	۱/۶	۱/۵	۱/۷
ایران ^۲	۱/۰۳	۰/۹۹	۰/۹۷	۰/۸۲	۰/۷۶	۰/۷۰	۰/۷۳

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org)

۸-۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)

در دهه‌های اخیر، جذب FDI یک راهکار و ابزار مهم برای دستیابی به رشد اقتصادی و پیشرفت، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه بوده است. FDI نه تنها به افزایش سرمایه‌گذاری و به تبع آن رشد کمک می‌کند، بلکه می‌تواند موجب انتقال تکنولوژی پیشرفته به کشور میزبان شود که به تدریج به بالا بردن قابلیت‌های تکنولوژی شرکت‌های کشور میزبان منجر خواهد شد. گفتنی است، بنگاه‌هایی که با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی راه‌اندازی می‌شوند از تکنولوژی پیشرفته‌تر و روش‌های مدیریتی نوین در فرآیند تولید استفاده می‌کنند و در نتیجه، بهره‌وری بالاتر دارند. با افزایش سهم بنگاه‌های خارجی در اقتصاد کشور میزبان، بهره‌وری کل عوامل در سطح کلان اقتصاد افزایش خواهد یافت که این بهبود بهره‌وری اثر مستقیم جذب FDI است. افزون‌بر این، جذب FDI دارای آثار سرریز انتقال دانش فنی و روش‌های نوین مدیریتی از بنگاه‌های خارجی به بنگاه‌های بومی است. با وجود با اهمیت بودن مقوله سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌ویژه برای کشور ما که از کمبود کارآیی سرمایه در رنج می‌باشد، میزان این نوع از سرمایه‌گذاری در کشور ناچیز است.

متوسط سهم FDI در GDP در دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۲ در ایران ۰/۹ درصد بوده در حالی که بین کشورهای منطقه، کشور آذربایجان با متوسط سهم ۱۳/۱ درصد در رتبه اول قرار دارد. این نسبت برای کشور ترکیه به ترتیب ۲/۳ درصد می‌باشد.

جدول ۹. مقایسه سهم سرمایه‌گذاری خارجی در تولید ناخالص داخلی ایران و ترکیه

کشور/سال	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۱/۶	۰/۹	۱/۰	۰/۹
ترکیه	۲/۱	۱/۲	۱/۷	۲/۳

مأخذ: همان.

۱. پایگاه آماری یورو: <http://ec.europa.eu/eurostat>

۲. محاسبات مرکز پژوهش‌های مجلس براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران.

ذکر این نکته ضروری است که کشور ترکیه به لحاظ تمایز ویژگی‌های سیاسی و اجتماعی و تشابه نسبی آن با کشورهای اروپایی، بسیاری از محدودیت‌های جمهوری اسلامی ایران را در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت بین‌المللی ندارد.

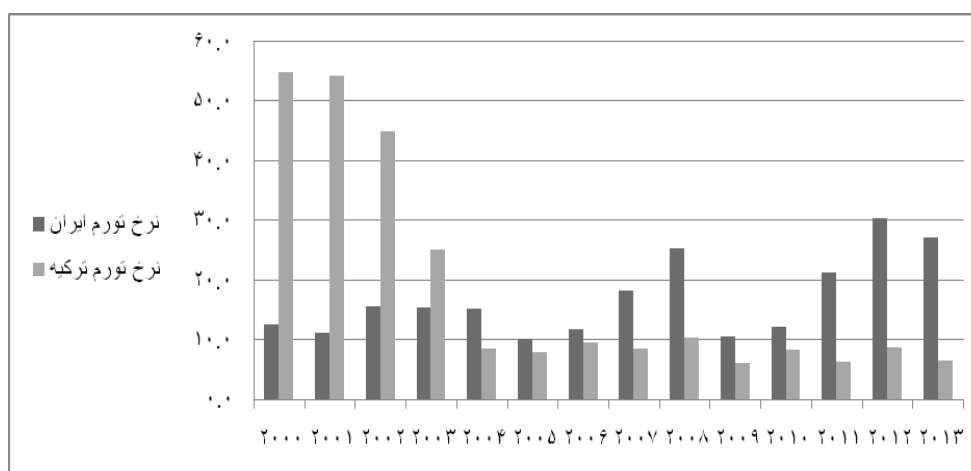
۹-۱. نرخ تورم

ترکیه به عنوان یکی از کشورهایی بوده است که تورم مزمن را حدود ۱۰ سال پیش پشت سر گذاشته است. همان‌طور که در نمودار ۷ قابل مشاهده است، در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ میلادی تورم این کشور بالای ۵۰ درصد بوده است. این کشور توانست با اتخاذ سیاست‌های مناسب پولی و مالی تورم بالای خود را کنترل کرده و از سال ۲۰۰۴ به بعد به زیر ۱۰ درصد برساند.

کشور ترکیه که در سال‌های اولیه دهه ۲۰۰۰ با نرخ‌های تورم دو رقمی و بالا مواجه بوده، در دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۲ از حدود ۱۰/۱ درصد در سال ۲۰۰۵ با یک روند کاهشی به ۸/۹ درصد در سال ۲۰۱۲ رسانده است. متوسط تورم در دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۱ برای کشور ترکیه ۸/۶ درصد بوده است.

سیاست‌های انقباضی در حجم پول یکی از مهمترین راهبردهای کنترل تورم است که البته در کوتاه‌مدت ممکن است رشد اقتصادی را کاهش دهد که این مسئله در سال ۲۰۰۱ در ترکیه موجب شد که نرخ رشد اقتصادی به منفی ۵/۷ برسد که البته بعد از سال ۲۰۰۱ نرخ رشد این کشور رو به بهبود گذاشته و نرخ‌های رشد مطلوبی را تجربه کرده است.

نمودار ۷. نرخ تورم ترکیه و ایران در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۳

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org)

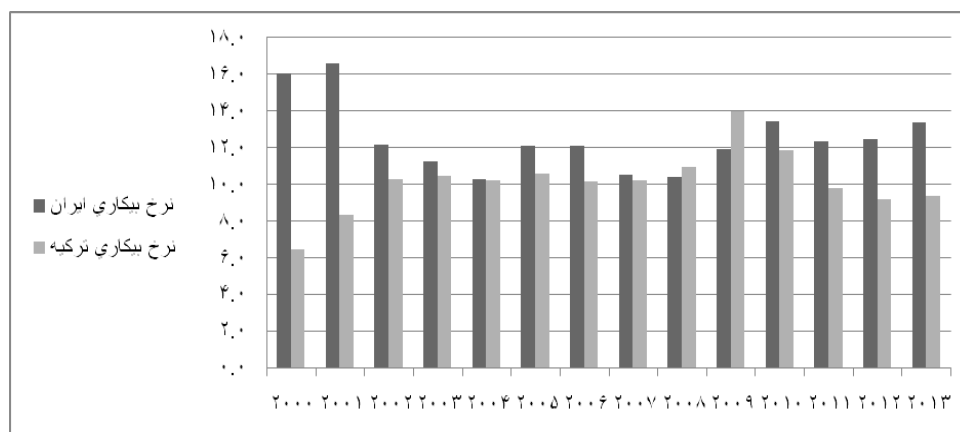

۱-۱۰. نرخ بیکاری

آمار مربوط به نرخ بیکاری ترکیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳ در نمودار ۸ نشان داده شده است که تا سال ۲۰۰۹ نشان‌دهنده سیر صعودی افزایش نرخ بیکاری بوده، ولی از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ سیر نزولی به خود گرفته است. بالاترین نرخ بیکاری ایران در سیزده سال اخیر مربوط به سال ۲۰۰۹ با نرخ ۱۴ درصد بوده است.

نمودار ۸. نرخ بیکاری در ترکیه و ایران

مأخذ: همان.

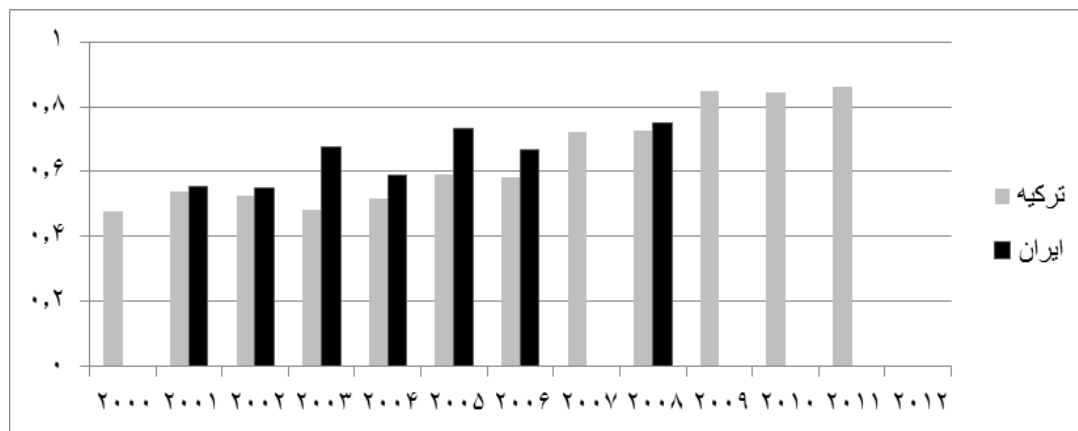
۱-۱۱. تحقیق و توسعه (R&D) و علم و فناوری

مخارج تحقیق و توسعه یکی از مؤلفه‌های مهم رشد اقتصادی پایدار است. نسبت مخارج تحقیق و توسعه (R&D) نسبت به تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۰ در ترکیه ۰/۸۶ درصد بوده است.^۱ این نسبت در چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه رقم ۳ درصد هدفگذاری شده است.^۲ در نمودار ۹ وضعیت ایران و ترکیه در نسبت مخارج تحقیق و توسعه (R&D) نسبت به تولید ناخالص داخلی براساس آمار بانک جهانی مقایسه شده است. هرچند آمار ایران در برخی سال‌ها موجود نیست، ولی در مجموع دو کشور در یک وضعیت تقریباً مساوی قرار دارند.

1. Turkish Statistical Institute, Research and Development Activities Surve.

2. <http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/091112-turkey-research-development-expenditure-increase.aspx>.

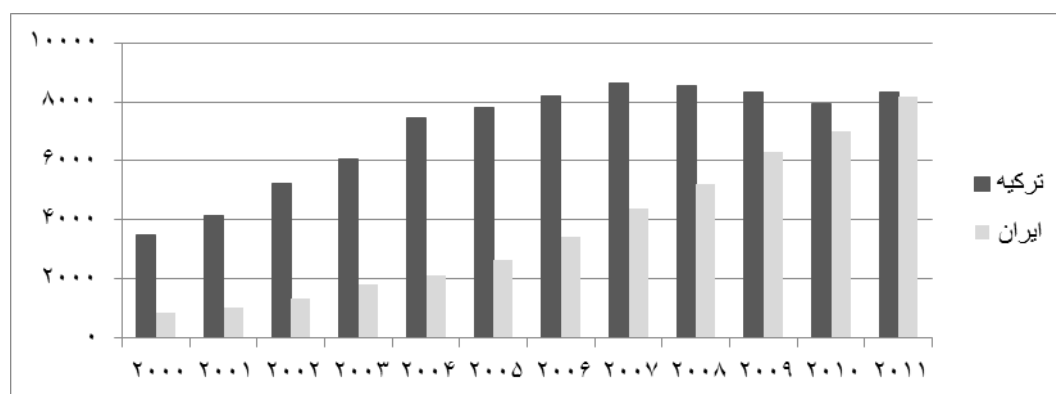
نمودار ۹. مقایسه مخارج تحقیق و توسعه (درصدی از تولید ناخالص داخلی) ایران و ترکیه

مأخذ: همان.

درخصوص علم و دانش نیز که یکی از ابعاد مهم چشم‌انداز ایران و ترکیه است، می‌توان دو کشور را با یکدیگر مقایسه نمود. به‌عنوان نمونه تعداد مقالات علمی منتشر شده توسط دو کشور مورد مقایسه قرار گرفته است (نمودار ۱۰). براساس این آمار، رشد تعداد مقالات در ایران با رشد بالایی همراه بوده و توانسته است در سال ۲۰۱۱ برابر با ترکیه قرار گیرد. همچنین ایران از نظر نرخ رشد علم و فناوری در بین چند کشور نخست دنیا قرار دارد.

نمودار ۱۰. مقایسه تعداد مقالات علمی منتشر شده توسط ایران و ترکیه

مأخذ: همان.

برای بررسی وضعیت علم و فناوری شاخص‌های دیگر نیز می‌توان ارائه نمود. در شاخص نوآوری جهانی^۱ در سال ۲۰۱۳ ایران با نمره ۲۷/۳ از ۱۰۰ از بین ۱۴۲ کشور، دارای رتبه ۱۱۳ بوده در حالی

1. Global Innovation Index

که ترکیه با نمره ۳۶ در جایگاه ۶۸ام قرار دارد.^۱ بر این اساس جایگاه ایران با توجه به شاخص‌های علم و فناوری بین‌المللی برای دستیابی به رتبه نخست منطقه مطلوب نیست.

۱۲-۱. شاخص سهولت کسب‌وکار

امروزه چندین مؤسسه بین‌المللی، محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف را بررسی و کشورها را از نظر مؤلفه‌های مختلف محیط کسب‌وکار، رتبه‌بندی می‌کنند. از مشهورترین آنها می‌توان به بانک جهانی،^۲ مجمع جهانی اقتصاد،^۳ بنیاد هریتیج^۴ و واحد اطلاعات اقتصادی^۵ مجله اکونومیست اشاره کرد. گروه بانک جهانی^۶ مجمع جهانی اقتصاد،^۷ واحد اطلاعات مؤسسه اکونومیست^۸ از پیش‌تازان ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف بوده‌اند. ارزیابی محیط کسب‌وکار معمولاً مبتنی بر نظرخواهی از فعالان کسب‌وکار انجام می‌شود، یعنی استعلام از کسانی که بنگاه‌های اقتصادی را اداره می‌کنند و براساس تعریف «محیط کسب‌وکار»، با عوامل برونزای مؤثر بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها مستقیماً در ارتباط هستند.

در بین گزارش‌های ارزیابی محیط کسب‌وکار کشورها، گزارش بانک جهانی بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. گزارش سهولت «انجام کسب‌وکار» با تأکید بر بنیادهای حقوقی مؤثر بر فعالیت‌های اقتصادی، در پی ارزیابی قوانین مرتبط با کسب‌وکار و اجرای آنها بر عملکرد فعالان اقتصادی است.

رتبه ترکیه در گزارش سهولت انجام کسب‌وکار^۹ بانک جهانی در سال ۲۰۱۳ از ۱۸۵ کشور ۷۱ بوده که نسبت به سال ۲۰۱۲، ۱۰ پله افت داشته است (۶۲ از ۱۸۵) همچنین در سال ۲۰۱۵ رتبه این کشور به ۵۱ ارتقا یافته است. رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۲ به ترتیب ۱۴۵ و ۱۴۴ بوده و در سال ۲۰۱۵ نیز با ۲۶ پله صعود به ۱۱۹ ارتقا یافته است. به همین ترتیب رتبه هر یک از نماگرهای ده‌گانه شاخص بانک جهانی برای دو کشور در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۵ در جدول ۱۰ نشان داده شده است. در نماگر دریافت اعتبار ایران و ترکیه در سال ۲۰۱۳ وضعیت مشابهی داشته که در سال ۲۰۱۵ ترکیه ارتقا یافته است. در سال ۲۰۱۵ در دو نماگر کسب مجوزهای ساخت‌وساز و نماگر شروع کسب‌وکار، وضعیت ایران نسبت به ترکیه ارتقا یافته است. ولی در بقیه نماگرها وضعیت ایران نسبت به ترکیه نامطلوب است.

1. <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=data-analysis>

2. World Bank

3. World Economic Forum

4. Heritige Foundation

5. Economist Intelligence Unit

6. World Bank Group

7. World Economic Froum

8. Economist Entelligence Unit

9. Doing Business Report

جدول ۱۰. رتبه مؤلفه‌های سهولت انجام کسب‌وکار ایران و ترکیه در سال ۲۰۱۳ و ۲۰۱۵

۲۰۱۵		۲۰۱۳		شاخص‌ها و مؤلفه‌های سهولت کسب و کار
ترکیه	ایران	ترکیه	ایران	
۵۱	۱۱۹	۷۱	۱۴۵	رتبه کل سهولت انجام کسب‌وکار
۸۸	۸۲	۷۲	۸۷	شروع کسب‌وکار
۱۰۸	۹۸	۱۴۲	۱۶۶	کسب مجوزهای ساخت‌وساز
۳۵	۹۴	۶۸	۱۶۳	دسترسی به انرژی الکتریکی
۵۱	۸۹	۴۲	۱۶۵	ثبت مالکیت
۷۱	۹۰	۸۳	۸۳	دریافت اعتبار
۲۰	۱۴۹	۷۰	۱۵۰	حمایت از سرمایه‌گذاران
۵۶	۱۲۲	۸۰	۱۲۹	پرداخت مالیات
۶۱	۱۶۶	۷۸	۱۴۳	تجارت خارجی
۱۷	۶۲	۴۰	۵۳	اجرای قراردادها
۱۰۲	۱۳۷	۱۲۴	۱۲۶	حل‌وفصل ورشکستگی

مأخذ: گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی، www.doingbusiness.org

گزارش واحد اطلاعات اکونومیست نیز یکی دیگر از ارزیابی‌های بین‌المللی در این زمینه است. این گزارش به اندازه‌گیری کیفیت و جذابیت محیط کسب‌وکار و اجزای کلیدی آن در ۶۰ کشور می‌پردازد. این گزارش از داده‌های کمی، پیمایش‌های کسب‌وکار و ارزیابی‌های کارشناسان به‌منظور تعیین معیارها و مؤلفه‌های اصلی که شکل‌دهنده استراتژی‌های محیط جهانی کسب‌وکار است، استفاده می‌کند. رتبه‌بندی محیط کسب‌وکار در این گزارش براساس مؤلفه‌ها و گروه‌های اصلی چون:

۱. محیط سیاسی، ۲. محیط اقتصاد کلان، ۳. فرصت‌های بازار، ۴. سیاست معطوف بر رقابت آزاد، ۵. سیاست معطوف به سرمایه‌گذاری خارجی، ۶. کنترل‌های تجارت و مبادله خارجی، ۷. مالیات‌ها، ۸. تأمین مالی، ۹. بازار کار و ۱۰. زیرساخت‌ها و مؤلفه‌های آنها ارزیابی و سنجش می‌شود (UNDP, 2008).

۱-۱۳. شاخص رقابت‌پذیری

شاخص رقابت‌پذیری جهانی^۱ که ارکان سه‌گانه تشکیل‌دهنده آن دسترسی به عوامل، عوامل کارآیی و نوآوری است برای اقتصاد ایران از سال ۲۰۱۰ توسط مجمع جهانی اقتصاد با همکاری اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران محاسبه و منتشر شده است. در سال ۲۰۱۰ رتبه ایران بین ۱۳۹ کشور برابر ۶۹ بوده است که در سال ۲۰۱۱ این شاخص بین ۱۴۲ کشور به ۶۲ بهبود یافته، ولی در سال ۲۰۱۲ رتبه ایران بین ۱۴۴ کشور جهان به ۶۶ تنزل یافته است. براساس جدیدترین گزارش مجمع

1. Global Competitiveness Report

جهانی اقتصاد، رتبه ایران در سال ۲۰۱۳ به طور قابل ملاحظه‌ای بدتر شده و بین ۱۴۸ کشور، در رده ۸۲ قرار گرفته که نسبت به سال قبل آن سقوط ۱۶ پله‌ای داشته است.

در سال ۲۰۱۰ ایران بین ۱۹ کشور منطقه دارای رتبه ۱۰ بوده است و فاصله آن با دو کشور عربستان و ترکیه به ترتیب ۴۸ و ۸ واحد (پله) بوده است. در سال ۲۰۱۳ ایران از نظر شاخص رقابت‌پذیری بین ۱۸ کشور حوزه سند چشم‌انداز، در رده ۱۳ قرار دارد. به عبارت دیگر، جایگاه کشور از نظر رقابت‌پذیری در میان کشورهای حوزه سند چشم‌انداز روند نزولی داشته است. افزون بر این، فاصله رتبه ایران با کشورهای عربستان و ترکیه نیز به طور قابل ملاحظه‌ای بیشتر شده است (تفاوت رتبه به ترتیب ۶۲ و ۳۸ واحد). در سال ۲۰۱۳ کشورهای قطر، عربستان، امارات، عمان، بحرین، اردن، ترکیه، جمهوری آذربایجان و ارمنستان در رده‌های بالاتر از ایران قرار داشته و کشورهای مصر، لبنان، تاجیکستان و پاکستان بعد از ایران قرار دارند.

ترکیه توانسته است با بهبود رتبه خود در گزارش ۲۰۱۳ به رتبه ۴۳ دست یابد. این در حالی است که شاخص رقابت‌پذیری جهانی ایران بهبود معناداری را شاهد نبوده است. در بهبود جایگاه رقابت‌پذیری اقتصاد ملی ترکیه، توسعه همه‌جانبه در مؤلفه‌ها و ارکان از جمله توسعه اندازه بازار، ثبات اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش پایه، زیرساخت‌ها، تسهیل دسترسی کسب‌وکار، نهادی، آمادگی در جذب فناوری، بازار کار، کارآمدی بازار کالا، کارآمدی بازار مالی، سرمایه انسانی و توسعه نوآوری به جد مورد توجه و اهتمام قرار گرفته است.

۱۴-۱. فضای سرمایه‌گذاری

یکی از بررسی‌هایی که بانک جهانی در خصوص وضعیت و شرایط سرمایه‌گذاری کشورها انجام می‌دهد، بررسی فضای سرمایه‌گذاری^۱ است. براساس بررسی بانک جهانی^۲ در سال ۲۰۱۰ نتایج زیر برای کشور ترکیه به دست آمده است:

- پنج مانع اصلی فضای سرمایه‌گذاری برای بنگاه‌های کوچک و متوسط به همراه سهم هریک عبارت است از: دسترسی به تأمین مالی (۲۵/۹ درصد)، نرخ‌های مالیات (۱۸/۲ درصد)، بی‌ثباتی سیاسی (۱۷/۵ درصد)، فعالیت بخش غیررسمی (۱۴/۷ درصد) و نیروی کار غیرماهر (۹/۱ درصد).
- ترکیه در سال‌های اخیر توانسته است اصلاحات زیادی را در خصوص فضای سرمایه‌گذاری انجام دهد ولی همچنان مقررات دست‌وپاگیر و تشریفات زائد^۳ هزینه‌های بالایی را به کسب‌وکارها تحمیل می‌کند.

1. Investment Climate

۲. دسترسی به گزارش:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2904/541230ESW0Whit1TOR0LED0GROWTH0final.pdf?sequence=1>

3. red tape

- در ترکیه عمده مشکلات بنگاه‌های کوچک و متوسط بیشتر مربوط به توسعه بنگاه است تا شروع و راه‌اندازی. بر همین اساس SMEها در ترکیه نسبت به کشورهای پیشرو با نرخ پایین‌تری در حال رشد هستند. یکی از دلایل این امر نبود حلقه واسط بین بنگاه‌های کوچک و بزرگ است. این بررسی برای کشور ایران صورت نگرفته است.

۱۵-۱. شاخص حقوق مالکیت

یکی از شاخص‌هایی که به بررسی زیرساخت‌های حقوقی رشد اقتصادی می‌پردازد شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت^۱ است. در این گزارش سالیانه که از سال ۲۰۰۷ توسط مؤسسه اتحادیه حقوق مالکیت تهیه می‌شود کشورها از لحاظ تضمین حقوق مالکیت با یکدیگر مقایسه می‌شوند. در این شاخص نمره‌ای از ۰ تا ۱۰ به هر کشور اختصاص داده می‌شود که نمره ۱۰ نشان‌دهنده بهترین حالت و بالاترین حد تأمین حقوق مالکیت است. برای اندازه‌گیری شاخص کلی حقوق مالکیت، کشورها در سه نماگر «محیط حقوقی و سیاسی»، «حقوق مالکیت فکری» و «حقوق مالکیت فیزیکی» ارزیابی و نمره‌دهی شده و از تلفیق این سه نماگر، شاخص حقوق مالکیت آنها استخراج می‌شود.

مؤلفه محیط سیاسی و حقوقی، درک و بینشی در رابطه با تأثیر چهار مقوله استقلال قوه قضائیه، ثبات سیاسی، حاکمیت قانون و مبارزه با فساد در هر کشور ارائه می‌دهد و دو مؤلفه دیگر در این شاخص حقوق مالکیت فیزیکی و فکری، دو شکل از حقوق مالکیت را نشان می‌دهند که هر دو نقش حیاتی در توسعه اقتصادی هر کشور دارند.

حقوق مالکیت فکری سه مؤلفه حمایت از حقوق مالکیت فکری، حمایت از حق اختراع و بهره‌برداری غیرمجاز از آثار دیگران را دربر می‌گیرد. مواردی که در این دو مؤلفه آخر آمده‌اند شامل حقوقی که در قوانین به رسمیت شناخته شده‌اند و نیز برون‌دادهای علمی این حقوق در کشورهای مورد ملاحظه است.

کشور ایران در سال ۲۰۱۳ با کسب امتیاز کلی ۴/۳ از ۱۰ در رتبه ۱۱۱ در میان ۱۳۱ کشور جهان و رتبه ۱۲ در بین ۱۵ کشور منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا جای گرفته است. چنین رتبه و امتیاز پایینی باعث شده تا کشور ایران در بین ۲۰ درصد پایینی کشورهای جهان قرار گیرد.

در گزارش سال ۲۰۱۱ نیز رتبه ایران ۱۰۹ (در بین ۱۲۹ کشور) با امتیاز ۴/۲ بوده است. در همین گزارش کشور ترکیه با امتیاز ۵/۳ رتبه ۶۴ را به خود اختصاص داده است که ۴۵ رتبه بالاتر از ایران قرار دارد.^۲

1 International Property Right Index

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (گزارش سال ۲۰۱۱)»، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، بهار ۱۳۹۲.

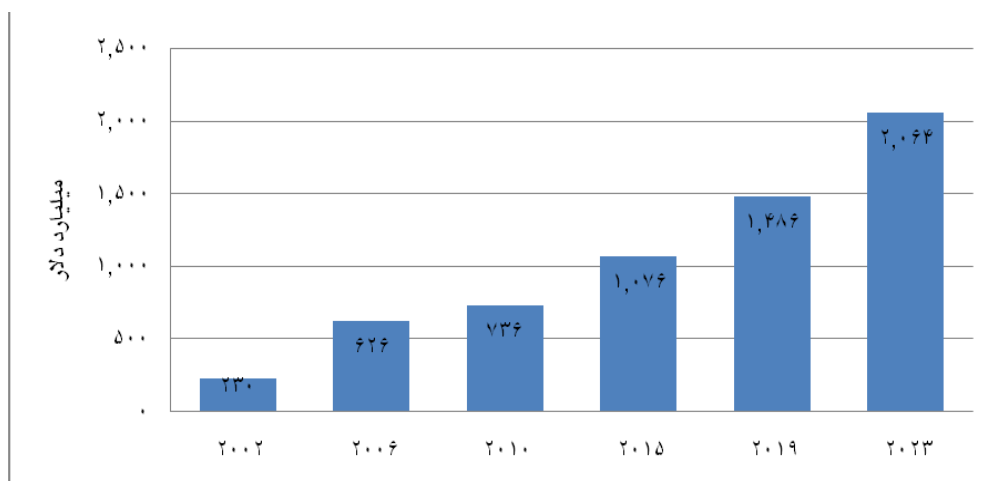
۲. چشم‌انداز اقتصادی ترکیه، سال ۲۰۲۳

اقتصاد ترکیه با اجرای برنامه‌های اصلاحات اقتصادی هماهنگ با صندوق بین‌المللی پول به تدریج توانسته است در مسیر اقتصاد باز حرکت کند و هم‌اینک جزء اقتصادهای آزاد تلقی می‌شود، لکن هنوز بخشی از اقتصاد در کنترل دولت است. این کشور برای سال ۲۰۲۳ چشم‌اندازی را در حوزه‌های مختلف اجتماعی، حکمرانی، اقتصادی و... هدفگذاری کرده است. در بخش اقتصادی، چشم‌انداز دارای اهداف کمی در تولید ملی، صادرات، اشتغال و سایر شاخص‌های کلان است و در بخش‌های مربوط به سیاست‌های پولی، مالی، صنعتی، انرژی و... به تشریح و توضیح رویکردها و جهت‌گیری‌ها پرداخته است.

این چشم‌انداز در سایر حوزه‌های اجتماعی، امنیتی و سیاسی نیز آرمان‌هایی برای افق ۲۰۲۳ در نظر گرفته است که البته ما در این گزارش صرفاً به جنبه‌های اقتصادی و توسعه‌ای این چشم‌انداز می‌پردازیم.^۱

ترکیه در سال ۲۰۲۳ چنین کشوری خواهد بود: «یکی از ده اقتصاد برتر جهان، دارای تولید ناخالص داخلی حدود ۲ هزار میلیارد دلاری، دارای جمعیت ۸۲ میلیونی، دارای صادرات ۵۰۰ میلیارد دلاری، دارای نرخ تورم و نرخ بهره تکریمی».

نمودار ۱۱. چشم‌انداز تولید ناخالص داخلی ترکیه در ۲۰۲۳

Source: Investment Support and Promotion Agency of Turkey, "Turkey Vision 2023", Invest.gov.tr.

۱. برای مطالعه جنبه‌های غیراقتصادی چشم‌انداز ۲۰۲۳ کشور ترکیه رجوع کنید به: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، «شاخص‌های اصلی و جایگاه جهانی ترکیه در سال ۲۰۲۳ میلادی»، تهیه‌کننده: حمیدرضا برادران شرکاء.

همان‌طور که در نمودار ۱۱ نشان داده شده است، ترکیه چشم‌انداز تولید خود را در سال ۲۰۲۳، نزدیک به ۲ هزار میلیارد دلار در نظر گرفته است که نسبت به سال ۲۰۱۰ از افزایش ۲/۸ برابری برخوردار خواهد بود. اگر بر فرض همین افزایش برای ایران هم اتفاق بیافتد، در سال ۲۰۲۳، تولید ناخالص داخلی ایران حدوداً ۱۲۰۰ میلیارد دلار خواهد بود که ۸۰۰ میلیارد دلار کمتر از چشم‌انداز ترکیه خواهد بود. بدین ترتیب تحقق هدف سند چشم‌انداز مبنی بر «دست‌یافته به جایگاه اول منطقه» به لحاظ حجم تولید بسیار سخت است.

سرانه تولید ناخالص داخلی که در سال‌های ۲۰۰۲، ۲۰۰۶ و ۲۰۱۰ به ترتیب ۳ هزار و ۴۹۲، ۷ هزار و ۵۸۶ و ۱۰ هزار و ۶۷ دلار بوده، بر مبنای قیمت‌های فعلی در سال‌های ۲۰۱۵، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۳ به ترتیب به ۱۴ هزار و ۴۶ دلار، ۱۸ هزار و ۶۸۵ دلار و ۲۵ هزار و ۷۶ میلیارد دلار خواهد رسید.

در مطالعه دیگری^۱ چشم‌انداز ترکیه در سال ۲۰۴۱ پیش‌بینی شده است. در این مطالعه مبتنی بر روش پیش‌بینی مدل بلندمدت رشد اقتصادی، اقتصاد این کشور از رتبه شانزدهم^۲ در سال ۲۰۱۱ به رتبه دوازدهم در سال ۲۰۴۱ ارتقا پیدا می‌کند. مبتنی بر همین مطالعه، سرانه تولید ناخالص داخلی ترکیه (با معیار برابری قدرت خرید، PPP) به دوبرابر میزان فعلی یعنی ۳۵,۰۰۰ دلار آمریکا در سال ۲۰۴۱ خواهد رسید.

۲-۱. پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست از رشد اقتصادی ترکیه

واحد اطلاعات اکونومیست یکی از مؤسسات معتبری است که به پیش‌بینی شاخص‌های اقتصادی کشورها می‌پردازد. جدول زیر نشان‌دهنده پیش‌بینی این واحد از رشد سرانه تولید و رشد تولید واقعی و رشد بهره‌وری نیروی کار است.

جدول ۱۱. پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست از اقتصاد ترکیه

رشد و بهره‌وری (درصد تغییر، متوسط سالیانه)	۲۰۱۳-۲۰۲۰	۲۰۲۱-۲۰۳۰	۲۰۱۳-۲۰۳۰
رشد سرانه GDP	۳/۴	۲/۹	۳/۲
رشد GDP واقعی	۴/۲	۳/۵	۳/۸
رشد بهره‌وری نیروی کار	۲/۲	۲/۸	۲/۵

مأخذ: واحد اطلاعات اکونومیست، گزارش کشوری ترکیه.^۳

1. Turkey in 2041 Looking to the future:

http://www.pwc.com.tr/tr_TR/publications/arastirmalar/pdf/turkey-in-2041-eng.pdf

۲. این رتبه‌بندی توسط صندوق بین‌المللی پول International Monetary Fund World Economic Outlook April 2012 صورت گرفته است.

3. [http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=390960823&Country=Turkey&topic=Economy&subtopic=Long-term + outlook & subsubtopic=Summary](http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=390960823&Country=Turkey&topic=Economy&subtopic=Long-term+outlook+summary)

۲-۲. پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست از محیط کسب‌وکار ترکیه^۱

در جدول زیر شاخص و رتبه ترکیه از منظر محیط کسب‌وکار براساس اطلاعات واحد اطلاعات اکونومیست ارائه شده است. رتبه جهانی و منطقه‌ای محیط کسب‌وکار ترکیه در سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۱۷ به ترتیب ۴۵ (از ۸۲ کشور) و ۱۶ خواهد بود.

جدول ۱۲. پیش‌بینی محیط کسب‌وکار ترکیه

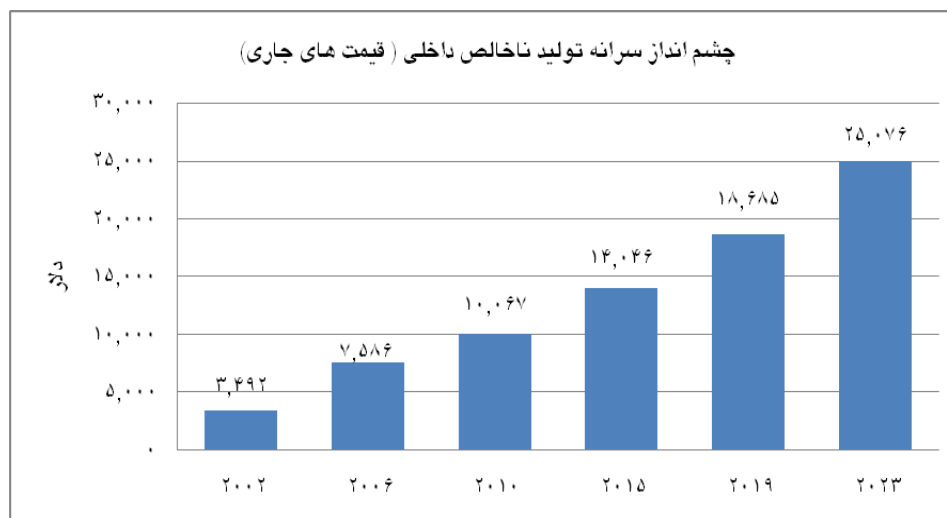
رتبه منطقه ^(۱)		رتبه جهانی ^(۲)		نمره شاخص ^(۳)	
۲۰۱۳-۲۰۱۷	۲۰۰۸-۲۰۱۲	۲۰۱۳-۲۰۱۷	۲۰۰۸-۲۰۱۲	۲۰۱۳-۲۰۱۷	۲۰۰۸-۲۰۱۲
۱۶	۱۷	۴۵	۵۰	۶/۴۷	۵/۹۶

(۱) از ۱۸ کشور (۲) از ۸۲ کشور و (۳) نمره از ۱۰.

* کشورهای منطقه شامل استرالیا، بلژیک، قبرس، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، ایرلند، هلند، نروژ، پرتغال، اسپانیا، سوئد، سوئیس، ترکیه و انگلستان.

پیش‌بینی می‌شود عملکرد رشد اقتصادی ترکیه بهتر از اعضای EU27 باشد، دلیل آن هم شرایط مساعد سرمایه‌گذاری و افزایش‌های صورت گرفته در بهره‌وری است، اما با متوسط رشد سالیانه ۳/۸ درصدی در ۲۰۱۳-۲۰۳۰، عملکردی پایین‌تر از ۲۰۰۴-۲۰۰۷ و ۲۰۱۰-۲۰۱۱ خواهد داشت.^۲

نمودار ۱۲. چشم‌انداز سرانه تولید ناخالص داخلی ترکیه در سال ۲۰۲۳

Source: International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook, 2013.

1. <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=300960814&Country=Turkey&topic=Business&subtopic=Business+environment+subsubtopic=Rankings+overview>

2. Economic Intelligent Unit

۲-۳. چشم‌انداز صادرات و تجارت خارجی

استراتژی بازرگانی خارجی ترکیه تا دهه ۱۹۸۰ استراتژی جایگزینی واردات بود، ولی این کشور از دهه ۱۹۸۰ به سمت استراتژی توسعه صادرات، حرکت کرد. با اتخاذ این استراتژی، کشور ترکیه توانست به حجم بسیار خوبی از صادرات دست یابد و سهم خود را در تجارت جهانی ارتقا دهد.

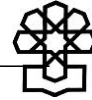
ترکیه چشم‌انداز صادرات خود را در سال ۲۰۲۳ رسیدن به ۵۰۰ میلیارد دلار قرار داده است. در پی موفقیت‌های برنامه استراتژی صادراتی در طول ۲۰۰۷-۲۰۰۹، برنامه توسعه صادرات ترکیه برای دستیابی به چشم‌انداز ۲۰۲۳ بستر لازم را برای افزایش سهم بازار فعلی و بالقوه از صادرات جهانی از کانال رهبری و نظارت بر صادرکنندگان در زمینه‌های علم، فناوری و نوآوری قرار داده است. هدف سیاست بلندمدت در چشم‌انداز ترکیه تغییر ترکیب صادراتی ترکیه از محصولات با فناوری پایین به محصولات با فناوری بالاست.^۱

سطوح اهداف صادراتی برای بخش‌های پیشرو و زیربخش‌های مهم آن در چشم‌انداز صادراتی برای دستیابی به ۵۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ تعیین شده است. این بدین معناست که ترکیه برای رسیدن به سهم ۱/۲ درصد در ۲۰۱۳، ۱/۳ درصد در ۲۰۱۸ و ۱/۵ درصد در ۲۰۲۳ از تجارت جهانی، برنامه‌ریزی کرده است.

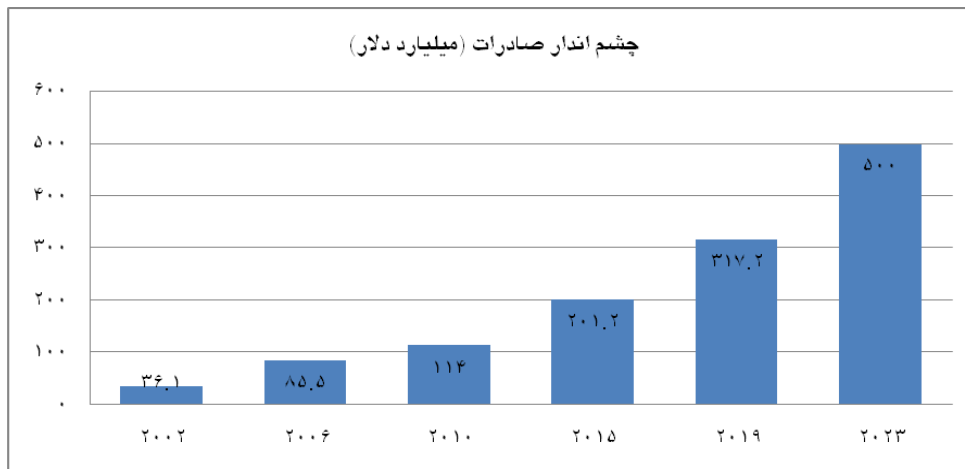
اهداف در نظر گرفته شده به‌منظور دستیابی به حجم صادرات ۵۰۰ میلیارد دلاری عبارتند از:

- تولید صادرات‌گرا، ۱۰۰ هزار صادرکننده (در حال حاضر: ۵۰ هزار)،
  - خلق حداقل ۱۰ برند ملی جدید، در گستره جهانی،
  - تنوع‌بخشی به بازارها و محصولات صادراتی،
  - پشتیبانی از محصولات با ارزش‌افزوده بالا و محصولات فناوری متوسط و بالا،
  - حمایت از زیربخش‌های کلیدی؛ ماشین‌سازی، فولاد، خودرو، نساجی، الکترونیک، شیمیایی.
- برای کاهش وابستگی تولید و صادرات به واردات، سیاست‌ها و مشوق‌هایی در نظر گرفته شده است تا ظرفیت تولید داخلی کالاها به‌خصوص کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای را افزایش دهد.
- یکی از استراتژی‌های ترکیه برای داشتن صادرات رقابت‌پذیر در سطح جهانی، حمایت از تولید و بازاریابی محصولات مبتنی بر خلاقیت، R&D، دارای نام و نشان تجاری و ارزش‌افزوده بالاست.

1. WTO, Trade Policy Review of Turkey, 2012, P.38.

نمودار ۱۳. چشم‌انداز صادرات ترکیه در سال ۲۰۲۳

مأخذ: آمار و داده‌های بانک جهانی (data.worldbank.org)

درخصوص توسعه صادرات، ترکیه مجموعه اقداماتی را درنظر گرفته است. از بین آنها می‌توان به افزایش قدرت رقابت بین‌المللی اشاره نمود که بیشترین اولویت را در سیاست‌های صادراتی ترکیه دارا بوده است. ایجاد محیطی امن برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی دومین زمینه مورد توجه در ترکیه جهت توسعه صادرات بوده است. این بسته سیاستی مجموعه سیاست‌های سرمایه‌گذاری، مالیاتی، گمرکی، یارانه‌های تولیدی و صادراتی، ارزی، رقابتی، کاهش ریسک برای صادرکنندگان، ایجاد مناطق آزاد تجاری یا پردازش و تولیدات صادراتی، تشکیلاتی، آموزشی و تسهیل تجاری را دربر می‌گیرد.^۱

۲-۴. چشم‌انداز اشتغال

در حوزه اشتغال هدفگذاری‌های چشم‌انداز ۲۰۲۳ به‌صورت زیر تعریف شده است:

- نرخ بیکاری: ۵ درصد؛ اشتغال ۵۰ درصد،
- مشاغل ثبت نشده در حوزه‌های غیرکشاورزی: ۱۵ درصد (نرخ فعلی ۳۰ درصد است)،
- مشارکت مادام‌العمر در آموزش و یادگیری: حداقل ۸ درصد (نرخ فعلی ۲ درصد است)،
- آموزش به ۴۰۰,۰۰۰ نفر بیکار در سال، برای کسب مهارت،
- آمارگیری نیروی کار در استان‌ها و در صورت نیاز فرستادن آنها برحسب تعداد، مهارت و رشته تحصیلی به استان‌های متقاضی،
- در نظر گرفتن استانداردهای بین‌المللی در کسب صلاحیت‌های حرفه‌ای.

۱. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، «مسیر طلایی رشد و توسعه اقتصادی ترکیه (دلایل، عوامل و ریشه‌ها) و درس‌هایی برای ایران»، ۱۳۹۲.

۲-۵. چشم‌انداز سیاست‌های مالی دولت

- بالا بردن شفافیت و مسئولیت‌پذیری در امور مالی.
- تقویت نقش پیشتاز بخش خصوصی و پیگیری جدی خصوصی‌سازی.
- لغو نقش دولت در توزیع برق و تولید شکر.
- کمرنگ‌سازی نقش دولت در تولید برق، ارتباطات راه دور، مدیریت بنادر، جاده‌ها و پل‌ها.
- ارائه یک الگوی جدید برای شرکت‌های دولتی بر مبنای مسئولیت‌پذیری، شفافیت و انعطاف‌پذیری.
- استفاده از زمین‌های بایر دولتی برای کارهای اقتصادی.
- گسترش فروش اوراق قرضه دولتی به مردم از طریق ابزارها و روش‌های جدید.
- کمرنگ‌سازی نقش دولت در تولید برق، ارتباطات راه دور، مدیریت بنادر، جاده‌ها و پل‌ها.

۲-۶. چشم‌انداز سیاست‌های درآمدی

- اصلاح سیاست‌های مالیاتی جهت حمایت از رشد اقتصادی و اشتغالزایی و کاهش معاملات ثبت نشده یا اقتصاد پنهان.
- هدفگذاری برای نرخ‌های مالیاتی پایین‌تر به موازات کاهش اقتصاد غیررسمی و مشاغل به ثبت نرسیده.
- نظام مالیاتی جدید، قابل پیش‌بینی و پیش‌گستر خواهد بود تا حامی سرمایه‌گذاران برای تولید بیشتر، پایبندی به استفاده بهتر از منابع، پرداخت مالیات‌های به‌موقع و ایجاد مشاغل بیشتر و پیشرفت اقتصاد باشد.
- منابع مالیاتی به نفع مالیات‌های غیرمستقیم تغییر می‌یابد.
- سیاست‌های مالیاتی با هدف افزایش وجوه سرازیر شده به کشور، از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)، حمایت از سرمایه‌گذاری و R&D، افزایش اشتغال و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، اتخاذ می‌گردد.
- مقرراتگذاری جدید برای افزایش منابع درآمدی مقامات محلی.
- اتخاذ یک سیستم ساده و کارآمد مالیاتی.

۲-۷. چشم‌انداز سیاست‌های پولی

- سیاست‌های پولی حامی آن دسته از سیاست‌های اشتغالزایی و توسعه‌ای دولت خواهد بود که منافاتی با ثبات قیمت‌ها و پایداری مالی نداشته باشند.
- تعدیل نرخ تورم همچنان سیاست اصلی دولت خواهد بود.
- نرخ تورم را بانک مرکزی و دولت برای مدت سه سال تعیین می‌کنند.

- سیاست شناور بودن نرخ ارز همچنان دنبال می‌شود.
- بانک مرکزی همچنان تصمیم‌گیرنده اصلی است.

۸-۲. چشم‌انداز هزینه‌های عمومی و سرمایه‌گذاری

- اولویت به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌هایی داده می‌شود که پشتیبان بهره‌وری اقتصادی در میان‌مدت و بلندمدت باشد (مثل ساخت بزرگراه‌ها، راه‌آهن، فرودگاه‌ها، سدها، آبیاری و ICT).
- سرمایه‌گذاری‌های دولت بر زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی متمرکز خواهد بود که توسط بخش خصوصی نمی‌تواند محقق شود.
- مشارکت بخش خصوصی - دولتی^۱ به‌طور روزافزون ادامه خواهد یافت.
- هزینه‌های عمومی بیشتر صرف پروژه‌های زیرساختی و اجتماعی که پتانسیل توسعه‌ای دارند، خواهد شد.

۹-۲. سایر بخش‌های چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه

- تولید ناخالص داخلی هدفگذاری شده در بخش کشاورزی ۱۵۰ میلیارد دلار و از نظر حجم تولیدات کشاورزی یکی از پنج کشور برجسته خواهد بود.
- در بخش گردشگری، هدفگذاری چشم‌انداز ورود سالیانه ۵۰ میلیون نفر گردشگر با ارزآوری ۵۰ میلیارد دلار است.
- چشم‌انداز ترکیه در بخش انرژی، فعال کردن ۸ رآکتور هسته‌ای ۱۰ مگاواتی، ساخت ۴ رآکتور هسته‌ای ۵ هزار مگاواتی و استفاده کامل از تأسیسات برق آبی خواهد بود.
- چشم‌انداز ترکیه در بخش معدن شامل ۲۰ میلیارد دلار صادرات مواد معدنی (در مقایسه با ۱۰ میلیارد دلار فعلی)، حفاری سالیانه ۵ میلیون مترمربع حفاری معادن (در مقایسه با ۱ میلیون مترمربع فعلی) و تولید ۵/۵ میلیون تن ماده معدنی بور و صادرات آن به ارزش ۲/۵ میلیارد دلار خواهد بود.
- چشم‌انداز ترکیه در بخش حمل‌ونقل: ساخت هواپیما در داخل کشور، احداث ۱۰ هزار کیلومتر راه‌آهن سریع‌السیر، ۴۰۰۰ کیلومتر ریل‌گذاری جدید، آزادسازی راه‌آهن و عرضه آن به بخش خصوصی، کشیدن راه‌آهن به بنادر اصلی، داشتن حداقل یکی از ۱۰ بندر مهم جهان تا سال ۲۰۱۹.
- چشم‌انداز ترکیه در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT): اختصاص ۵۰ درصد از بخش ICT به کالاهای و خدمات داخلی، سهم ۸ درصدی ICT از GDP، ارائه تمامی خدمات دولتی به‌صورت الکترونیکی تا سال ۲۰۱۹، رسیدن جمعیت دارای سواد کامپیوتری به ۸۰ درصد، تبدیل شدن به یکی از ۱۰ کشور اول در زمینه انتقال اطلاعات به‌صورت الکترونیکی (e-transformation).

۳. گُند شدن اقتصاد ترکیه متأثر از بحران مالی و اقتصاد جهانی^۱

اقتصاد ترکیه که از سال ۲۰۰۷ رو به نزول بوده، رشد اقتصادی سالیانه فقط کمی بیش از ۴ درصد را تجربه می‌کند که به مراتب از رشد قوی ۸ درصد در طی سال‌های ۲۰۰۴-۲۰۰۶ فاصله دارد. انتظار می‌رود اینچنین نرخ پایینی در سال‌های آینده ادامه یابد که منعکس‌کننده کاهش اعتماد مصرف‌کننده و بحران اعتباری جهانی است که خود منجر به محدودیت صادرات و رشد اعتبارات می‌شود. به علاوه تورم که تا سال ۲۰۰۴ تحت کنترل بود، اخیراً به دلیل قیمت بالای مواد غذایی و انرژی شدیداً افزایش یافته است. بنابراین بانک مرکزی تصمیم گرفت نرخ تورم هدفگذاری شده را بالاتر برده (۷/۵ درصد در سال ۲۰۰۹) و نرخ بهره‌ها را نیز افزایش دهد.

نگرانی دیگر در مورد پرداخت بهره بدهی‌های بخش عمومی است که هنوز دولت را از ۲۵ درصد درآمدهایش محروم کرده و روند نزولی میزان این پرداخت‌ها نیز متوقف شده است. سیاست‌های بودجه‌ای محافظه‌کارانه‌تر شده به نحوی که از سال ۲۰۰۵ کسری عمومی تقریباً تعادلی است. مسئولین دولتی نیز به توصیه صندوق بین‌المللی پول، اجرای اصلاحات ساختاری اقتصادی را برای افزایش ظرفیت رشد اقتصادی ادامه می‌دهند. معه‌ذا چالش‌های متعددی در پیش رو وجود دارند که از جمله می‌توان به نرخ‌های بالای مالیات، حجم وسیع اقتصاد غیررسمی و گلوگاه‌های عرضه انرژی اشاره نمود.

کسری حساب جاری تراز پرداخت‌ها از سال ۲۰۰۲ به شدت افزایش یافته به نحوی که تا سطح بیش از ۲۵ درصد درآمدهای صادراتی و ۶ درصد تولید ناخالص داخلی رسیده است. این امر سرعت فزاینده واردات کالا و خدمات را نشان می‌دهد که در طی سال‌های ۲۰۰۳-۲۰۰۷ به طور متوسط ۲۶ درصد رشد داشته و این میزان بیش از حدی است که رشد متوسط ۲۱ درصدی صادرات بتواند آن را جبران کند. این مسئله بخشی به دلیل قیمت‌های بالای نفت که واردات آن بیش از ۱/۵ درصد از واردات ترکیه را تشکیل می‌دهد و بخشی نیز به دلیل تقویت لیر ترکیه است که در سال ۲۰۰۷ براساس نرخ مؤثر واقعی ۱۹ درصد رشد داشته و هنوز بیش از ارزش واقعی آن می‌باشد. با وجود این در بخش مالی، افزایش سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی ناشی از ادغام‌ها و خریداری شرکت‌ها باعث کاهش ریسک‌ها شده‌اند، این درحالی است که این سرمایه‌گذاری‌ها بیش از ۵۰ درصد کسری حساب جاری سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۷ را پوشش می‌دهند. به علاوه بیش از ۸۰ درصد صادرات کالای ترکیه در این کشور تولید می‌شوند که این میزان برای یک اقتصاد نوظهور سطح بالایی است، ولی این مسئله آسیب‌پذیری اقتصاد این کشور نسبت به نوسانات قیمت‌های جهانی کالاها را کاهش می‌دهد.

۱. ماهنامه ریسک کشوری، صندوق ضمانت صادرات ایران:

http://egfi.org/uploads/1_18_Country%20Risk%20Bulletin%20Sept.%202008.pdf

ترکیه به‌عنوان یکی از رقبای مهم منطقه چشم‌انداز در سال‌های اخیر توانسته است در حوزه‌های مختلف اقتصادی پیشرفت داشته باشد. برخی از روندهای رو به رشد در این کشور عبارتند از: متوسط نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ۵/۱۴ از ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳، نرخ رشد مثبت صادراتی، نرخ تورم کنترل شده و روند کاهشی آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳، رتبه ۷۲ از ۱۸۵ کشور در گزارش سهولت انجام کسب‌وکار بانک جهانی.

چشم‌انداز ترکیه در سال ۲۰۲۳ چنین ترسیم شده است: «یکی از ده اقتصاد برتر جهان، دارای تولید ناخالص داخلی حدود ۲ هزار میلیارد دلاری، دارای جمعیت ۸۲ میلیونی، دارای صادرات ۵۰۰ میلیارد دلاری، دارای نرخ تورم و نرخ بهره تکریمی».

برای دستیابی به چشم‌انداز، ۲۰۲۳ مهمترین سیاست‌های کشور ترکیه عبارتند از:

۱. اتخاذ سیاست‌های مالی ساختاری جهت حفظ ثبات و کاهش نوسانات و عدم اطمینان‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت،

۲. فضای مشوق سرمایه‌گذاری جهت افزایش رقابت‌پذیری،

۳. اصلاحات اساسی در آموزش و ادامه روند اصلاحات در رفاه اجتماعی و سلامت،

۴. ادامه روند اصلاحات بخش انرژی و آب و سرمایه‌گذاری جهت افزایش کارایی انرژی.

همچنین این کشور جهت دستیابی به چشم‌انداز تصویر شده، بسترهایی را برای رسیدن به این چشم‌انداز در نظر گرفته است که عبارت است از: تشکیل سرمایه ثابت ناخالص کارآ از تولید ناخالص داخلی، ورود وسیع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کنترل نرخ تورم، عملکرد لجستیک تجاری مطلوب، توسعه صادرات صنعتی و تسلط صنعت صادرات‌گرا در تجارت خارجی، ارزش صادرات صنعتی سرانه بالا، افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی در بین رقبای منطقه و محیط کسب‌وکار مطلوب.

ارزیابی اجزای چشم‌انداز ترکیه و همچنین روند گذشته این کشور حاکی از آن است که ایران جهت دستیابی به رتبه اول اقتصادی منطقه راه دشواری را در پیش‌رو خواهد داشت، زیرا در دستیابی به اهداف چشم‌انداز صرفاً مقایسه عملکرد مطلق یک کشور با روند گذشته خود ملاک نیست، بلکه کشورهای دیگر نیز همزمان در حال رشد هستند و این موجب می‌شود در فضای رقابت با سایرین برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز، تلاش فزاینده مورد نیاز باشد.

در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ که در سال ۱۳۸۳ تصویب و ابلاغ شد، جامعه ایرانی باید به کشوری توسعه‌یافته و دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه توأم با حفظ هویت اسلامی و انقلابی و الهام‌بخش در جهان اسلام همراه با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌المللی تبدیل گردد. برای تحقق این مهم مسلم است که کشور باید براساس رویکرد مبتنی بر دانایی به جامعه‌ای دانش‌بنیان تبدیل شود و ضروری است که تولید ملی برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر

سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی باشد. به عبارت دیگر باید اقتصادی دانش‌بنیان و مبتنی بر فناوری شکل گیرد تا بتواند با استفاده گسترده و بهره‌ور از منابع انسانی و اجتماعی، سطح رفاه ملی را تا حد یک کشور توسعه‌یافته ارتقا بخشد.

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران اهداف بیشتر به صورت کیفی بیان شده و از این رو مقایسه آن با چشم‌انداز ترکیه که به بیان اهداف غالباً کمی پرداخته، دشوار است. در عین حال می‌توان مشخص کرد که چشم‌انداز ایران در مقایسه با ترکیه به عنوان یکی از کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در چه وضعیتی قرار دارد و بر اساس روند موجود دستیابی به اهداف کدام کشور منطقی و قابل دسترس است.

مقایسه متن سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران با سند چشم‌انداز ترکیه نشان می‌دهد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۴ شمسی) نسبت به سند چشم‌انداز ۲۰۲۳ ترکیه، از نظر محتوا، واجد ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی است، ولی از نظر محتوا بیشتر به کیفیت‌ها تمرکز کرده است در حالی که سند چشم‌انداز ترکیه واجد کمیت‌های مشخص و صریح است.

کمی بودن سند چشم‌انداز جمهوری ترکیه این امکان را برای سیاستگذاران، مجریان و ناظران پارلمانی ترکیه فراهم می‌کند تا برای اجرا و نظارت بر تحقق اهداف این سند بتوانند اهداف کمی سال ۲۰۲۳ را به کمیت‌های خردتر و در مقاطع کوچک‌تر تقسیم کنند. کمی بودن متن سند چشم‌انداز ترکیه علاوه بر سهولت در سیاستگذاری و اجرا و نظارت، از تفسیرهای متفاوت درباره محقق شدن یا نشدن اهداف این سند پیشگیری می‌کند. مضافاً اینکه چشم‌انداز ترکیه مصوب مجلس آن کشور است که این امر موجب می‌شود دولت در مقابل مجلس پاسخگو باشد ولی چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران فاقد این ویژگی است. به نظر می‌رسد کیفی بودن اکثر هدف‌های سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، هم اعمال نظارت شایسته و مؤثر بر آن را محدود و مشکل کرده است و هم امکان تفسیرها و برداشت‌های متفاوت درباره تحقق‌پذیری اهداف آن را فراهم کرده است. این در حالی است که ضروری می‌بود سازوکار نظارتی لازم جهت ارزیابی عملکرد تحقق اهداف سند چشم‌انداز از سوی مجلس شورای اسلامی و یا مجمع تشخیص مصلحت نظام پیش‌بینی گردیده و از برخوردهای سلیقه‌ای دولت‌ها با سند چشم‌انداز جلوگیری می‌شد.

نگاهی به روند گذشته اقتصاد ایران و عملکرد متغیرهای کلان اقتصادی حاکی از آن است که آن‌طور که انتظار می‌رفت مسیر دستیابی به اهداف چشم‌انداز (۱۴۰۴) طی نشده است و این مسئله در کنار رشد شاخص‌های کلان اقتصادی ترکیه که در منطقه سند چشم‌انداز قرار دارد انتظار دستیابی به رتبه اول اقتصادی در منطقه و تحقق اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ را بسیار مشکل می‌سازد.

در صورت ارزیابی روند گذشته و پیش‌بینی آینده تولید ناخالص داخلی (رشد اقتصادی) به عنوان یکی از عوامل مهم در دستیابی به رتبه اول منطقه چشم‌انداز، درمی‌یابیم که با در نظر گرفتن ادامه روند رشد اقتصادی هر دو کشور (ایران و ترکیه) طی دوره ۲۰۰۹-۲۰۱۲ (دوران بعد از بحران مالی ۲۰۰۸)، تولید

ناخالص داخلی ایران به رقم ۳۰۲ میلیارد دلار (به قیمت ثابت ۲۰۰۵) در سال ۲۰۲۵ (افق چشم‌انداز) خواهد رسید. این درحالی است که با همین فرض تولید ناخالص داخلی کشور ترکیه در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۰۰۵ میلیارد دلار خواهد بود. در این صورت در افق چشم‌انداز فاصله اقتصاد ایران با ترکیه به رقم ۷۰۳ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. لذا دستیابی به رتبه اول منطقه از نظر رشد اقتصادی نیازمند توجه جدی و دستیابی به نرخ‌های رشد حداقل بالای ۱۰ درصد است.

منابع و مأخذ

۱. گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش‌ها و مستندات آماری.
۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، رشد اندازه واقعی دولت، شماره مسلسل ۱۲۸۴۴، ۱۳۹۱.
۳. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، «گزارش عملکرد سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در دوره (۱۳۸۴-۱۳۹۱) و الزام‌های تحقق آن در سال‌های باقیمانده»، تدوین‌کنندگان علیرضا فرهادی‌کیا، علاءالدین ازوجی. تیرماه ۱۳۹۳.
۴. مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن، «سهم صنایع با فناوری بالا (های‌تک) در اقتصاد ایران»، شماره مسلسل ۱۴۰۴۰، آذرماه ۱۳۹۳.
۵. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (گزارش سال ۲۰۱۱)»، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، بهار ۱۳۹۲.
۶. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، «مسیر طلایی رشد و توسعه اقتصادی ترکیه (دلایل، عوامل و ریشه‌ها) و درس‌هایی برای ایران»، ۱۳۹۲.
7. Economic Intelligent Unit. <http://country.eiu.com/Turkey>
8. <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=390960823&Country=Turkey&topic=Economy&subtopic=Long-term+outlook&subsubtopic=Summary>
9. <http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/Pages/10Reasons.aspx>
10. International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook, 2013.
11. International Monetary Fund World Economic Outlook April 2012.
12. Investment Support and Promotion Agency of Turkey, "Turkey Vision 2023", Invest.gov.tr.
13. OECD Economic Outlook No. 91.
14. Turkey in 2041 Looking to the future: http://www.pwc.com.tr/tr_TR/tr/publications/arastirmalar/pdf/turkey-in-2041-eng.pdf
15. Turkish Statistical Institute(TurkStat), TurkStat, 2013: www.turkstat.gov.tr
16. World Bank, Doing Business Report, 2010-2013.
17. World Economic Forum ,Global Competitiveness Report; <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>
18. World Trade Organization, Trade Policy Review of Turkey, 2012.
19. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2904/541230ESW0Whit1TOR0LED0GROWTH0final.pdf?sequence=1>
20. <http://ec.europa.eu/eurostat>
21. <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=data-analysis>
22. <http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/news/Pages/091112-turkey-research-development-expenditure-increase.aspx>

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۴۷۶۵

عنوان گزارش: بررسی سند و شاخص‌های زمینه‌ساز چشم‌انداز اقتصادی ترکیه (۲۰۲۳ میلادی) و ایران (۱۴۰۴ شمسی (۲۰۲۵ میلادی))

نام گروه: دفتر مطالعات اقتصادی (گروه محیط کسب‌وکار)

تهیه و تدوین: موسی شهبازی غیائی

ناظران علمی: سیدامیر سیاح، سید محمدرضا سید نورانی

همکار: انجمن مدیران صنایع برای در اختیار گذاشتن ترجمه سند اولیه چشم‌انداز ترکیه

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. چشم‌انداز

۲. ترکیه

۳. رشد اقتصادی

۴. ایران

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۲/۲۴